

ZÜLFİKÂR PAŞA'NIN MÜKÂLEME TAKRİRİNE GÖRE OSMANLI ELÇİLİK HEYETİNİN KOMORN VE POTTENDORF'TA HAPSEDİLMESİ VE İSTANBUL'A DÖNME ÇABALARI

SONGÜL ÇOLAK*

GİRİŞ:

II. Viyana muhasarasının (1683) Osmanlı Devleti açısından başarısızlıkla sonuçlanması üzerine, daha kuşatma öncesi birbirleriyle ittifaka girmiş olan Avusturya ve Lehistan devletlerinin yanına 1684'de Venedik de katılmış, daha sonra Rusya da bu gruba dahil olmuştur¹. Dolayısıyla Osmanlı Devleti Macaristan'da Habsburglara, Ukrayna'da Polonya'ya, Dalmaçya'da Arnavutlara, Mora'da ve Ege'de Venedik'e ve 1695'ten itibaren de Rusya'ya karşı savaşmak zorunda kalmıştır².

Bu cepheler içinde devleti en fazla zarara uğratan Avusturya savaşı idi. Nitekim Uyvar (*Érsekújvár*) kalesi düşmüş (1685), yaklaşık bir buçuk asırdır Osmanlı idaresinde olan Budin (*Buda*) elden çıkmış (2 Eylül 1686), Budin' in düşüşünün ardından ilerleyen Avusturya orduları Macaristan içlerine kadar sokulmuş, Segedin (*Szeged*) teslim olmuş, Şimontorna (*Simontornya*), Peçuy (*Pécs*), Kapoşvar (*Kaposvár*), Şikloş (*Siklós*) gibi kaleler elden çıkmıştı. Diğer yandan işgal edilen Erdel kaleleri de Avusturya askerleriyle doldurulmuş Belgrad'a (*Beograd*) doğru ilerleniyor, Venedik işgalleri de 1684-1688 seneleri arasında Mora'dan Atina'ya kadar uzanıyordu³.

* MKÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

¹ 31 Mart 1683'de Avusturya Kayzeri ve Lehistan Kralı Osmanlı Devleti'ne karşı bir ittifak oluşturmuşlardır. Rusya, Lehistan ile arasındaki anlaşmazlıklar ve savaş durumu dolayısıyla önce bu ittifakın dışında kalmıştır. Ancak Lehistan ile 1686'da imzaladıkları "Sonsuz Barış" denilen anlaşma ile aralarındaki problemi hallettikten sonra kutsal ittifaka girmiştir. Andreas Moritsch, "Polen, Russland und die Türkei im 17. ve 18. Jahrhundert", *Österreich und die Osmanen, Prinz Eugen und seine Zeit, Schriften des Instituts für Österreichkunde 51/52*, Viyana (1988), s. 226-227, Klaus Kreiser, *Der osmanische Staat 1300-1922*, Münih: Oldenbourg 2001, s. 31.

² Markus Köhbach, "Das Osmanische Reich im 16. ve 17. Jahrhundert", *Österreich und die Osmanen, Prinz Eugen und seine Zeit, Schriften des Instituts für Österreichkunde 51/52*, Viyana (1988), s. 17.

³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. III, Ankara 1973, s. 470-471, Köhbach, a.g.m., s. 17.

Savaşın bütün cephelerde birden yürütülmesi ve başarılı olunamaması hem dış hazinenin hem Enderûn hazinesinin boşalmasına sebep olmuştur. Kapıkulu askerlerinin ödenemeyen maaşları birikmiş, “imdâd-ı seferiye” adı altında memleketin zenginlerinden, tüccarlarından ve devlet memurlarından para tedarik edilmesine karar verilerek her tarafa fermanlar gönderilmiştir⁴. Ekonomik sıkıntının yanında ocaklıların isyanları devleti daha bir acze düşürmüştür. Nitekim Varadin (*Petervaradin*)’de isyan eden askerler Belgrad (*Beograd*)’dan ileri dönmeleri emredilmesine rağmen söz dinlemeyip İstanbul’a gelerek Sultan IV. Mehmed’in (1648-1687) hallini gerçekleştirmişler, yerine II. Süleyman’ın (1687-1691) tahta geçmesini sağlamışlardır. Ancak yeniçeriler ile süvari kuvvetleri bununla da sükûn bulmayarak İstanbul’da zorbalıklarına devam etmişlerdir.

Osmanlı Devleti söz konusu kötü şartlar ve Avusturya cephesindeki sürekli gerileyiş dolayısıyla bir elçilik heyetini Avusturya’ya göndermeye karar vermiştir. Bu elçilik heyeti İmparator I. Leopold’a (d. 1640 - öl. 1705) hem II. Süleyman’ın cülûsunu bildirecek hem de sulh teklif edecekti. Sâbık ruznâme-i ewel Zülfikâr Paşa⁵ Rumeli Beğlerbeğisi payesiyle bu göreve tayin olunmuş, divânı hümayûn tercümanı İskerletzâde Aleksandr (*Aléxandros Mavrocordátos*)⁶ ve yeğeni Mustafa Ağa da yanına verilmişlerdir.

Zülfikâr Paşa’nın “...*Bu hakir-i pür-kusûr kulları ve Divân-ı Hümayûn baş tercümânı olan İskerlet-zâde Aleksandıra kulları i’timâd-nâme-i şevket-*

⁴ Köhbach, *a.g.m.*, s. 17, Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 486.

⁵ Zülfikâr Paşa hasoda da büyümüş, 1667’de çavuşbaşı tayin edilmiş, 1669’da azledildikten sonra kapucubaşı, sonra ruznâmeci, nihayet surre-i hümayûn emîni olmuştur. Bundan sonra da nişâncı rütbesiyle re’isülküttâb vekili atanmıştır. 1688’de paşalık rütbesi ve Rumeli Beğlerbeyisi ünvanıyla II. Süleyman’ın tahta çıkışını bildirmek, hakikatte ise Avusturya ile barış işini görüşmek üzere Viyana’ya gönderilmiştir. Başarısız geçen görüşmelerin ardından büyük sıkıntular ve mahbusluklar çeken Zülfikâr Paşa dört yıl sonra 1692’de İstanbul’a dönmüştür. Dönüşünden sonra tekrar surre-i hümayûn emîni olarak Mekke’ye gönderilmiş, 1696’da yeniçeri kâtibi olmuştur. 20 Ağustos 1696’da Macaristan yakınında Bega Meydan muharebesinde şehid düşmüştür. F.Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982, s. 256-257. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (S’O)*, çev. S. Ali Kahraman, C. 5, İstanbul 1996, s. 1720. M. Alaaddin Yalçınkaya, “Zülfikâr Paşa”, *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, C. II, YK. Yayınları, İstanbul 1999, s. 703-704.

⁶ Osmanlıların İskerletzâde dedikleri Aléxandros Mavrocordátos İstanbul’da doğmuştur. İtalya’da Felsefe ve eczalık okuduktan sonra İstanbul’a dönmüştür. Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, Almanca, İtalyanca ve latince dil bilgisinden dolayı baştercüman olmuştur. II. Viyana kuşatmasına katılmış, 1683 ve 1685-1687 seneleri arası gelişmeleri günlük tarzında kaydetmiştir. Bkz. F. Richard Kreutel, *Kara Mustafa vor Wien 1683 aus der Sicht türkischer Quellen*, Karl Teplý ed., Graz-Wien-Köln, 1982, s. 57.

makrûnları birle Roma İmparatorı Leopoldus cânibine risâlet ile fermân olduğumuz mahall bindoksandokuz senesi Ramazân-ı şerîfinin onikisinde vâki', mizâcımız 'alil ve hevâlar ıtı idi..." ifadesinden anlaşıldığı üzere o, elçilik ile görevlendirildiğini bildiren fermânı 12 Ramazan 1099 (11 Temmuz 1688)'da almıştır. Heyet, fermanı müteakiben Âstâne-i saâdetten ayrılmış ve yirmi beş gün sonra Niş (Niş)'e varmıştır⁷.

Zülfikâr Paşa çeşitli sıkıntılara maruz kalarak nihayet Belgrad'a ve ardından Viyana'ya ulaşmıştır. Elçilik, İmparator I. Leopold ile ilk defa 17 Rebiülâhir 1100'de (8 Şubat 1689) buluşturulmuştur. Zülfikâr Paşa bu buluşmayı şöyle tasvir etmektedir:

"...Tercüman vesâseti ile Pottendorf kal'asından kalkılıp, Bec'den berü vâki' Vözendorf karyesinde bir gice meks olundu. Ertesi, andan dahi kalkılıp, Bec kurbunda Macar yolunda vâki' varoşda ta'yîn olunan konağa gelindi. Anda dahi bir gün aram olunup, fi 17 Rebiülâhir sene 1100, altı at çeker, Çasâr kendü bindüğü bir mükemmel hintov ile tercüman yalnız konağa geldi, "Çasâr size bakar" deyü da'vet eyledi. Hintova binilip varıldı. Sarayda içerüsü Çasâr'ın odasına varınca halk dolmuş idi. Çasâr'ın olduğu odaya girildikde Çasâr, odanın sol köşesinde vaki' 'acem kalçasıyla döşenmiş alçacık soffanın üstünde türperre (?) ta'bîr olunur sofranın önünde bir iskemenin kurbunda ayak üzere durup, sol eli göğsünde olup, sağ elini aşağı uzatmış idi. Yanımızda olan ağalardan birâderzâdemiz Mustafa Ağa Nâme-i Hümâyûnı başımız beraberleri iki el üstünde tutup, önümüzce gider idi. Kendüye mukaddemâ tasmîm olunduğu üzere üç yerde sağımızda bize bakarak durur idi. Biz dahi Nâme-i Hümâyûn-ı şevket-makrûna ta'zîm ve tekrîm birle eğilüp, bu vech üzere sofa kurbuna varıldıkta, anda Nâme-i Hümâyûnı kendi elimize alup öpdükten sonra sofrâ üstünde Çasâr'ın yanına koyduk. Üst esvâbını tutup, göğsümüz beraber yine kaldırdık ve dönüp yerimizde durduk ve bu güne muâmele ile mukaddemâ tercümânın ibrâm eylediği ham tekliflerin def eyledik..."⁸

Zülfikâr Paşa bundan sonra Avusturyalılardan dört, Lehistanlılardan iki ve Venediklilerden bir murahhasın katıldığı sulh görüşmelerinde bulunmuştur. Ondört kez tekrarlanan bu toplantılar sonuçsuz kalınca Zülfikâr Paşa yanındakiler ile beraber bırakılmayarak göz hapsine alınmıştır⁹. Nihayet

⁷ Zülfikâr Paşa, *Mükâleme Tâkrîri*, vr. 34 b, sr. 5-10. (İleride M.T)

⁸ M.T, vr. 48 a, sr. 6-19.

⁹ Yalçinkaya, a.g.m, s. 703.

İstanbul'a avdeti için izin verilen elçilik heyeti, iznin hilafına olmak üzere yine bırakılmayarak Komorn ve Pottendorf'ta hapsedilmiş; ancak II. Süleyman'ın (1687-1691) vefatı ve yerine II. Ahmed'in (1691-1695) tahta geçmesini müteakip görevlerinin bitmesi hasebiyle serbest bırakılmışlardır.

Zülfikâr Paşa memleketine vâsıl olduktan sonra II. Ahmed'e elçiliğini hâvi tahririni sunmuştur. Bilindiği kadarıyla bu tahrir biri Viyana¹⁰ diğeri Münih'te olmak üzere iki nüshadır.

Bu makalemizde elçi Zülfikâr Paşanın Komorn ve Pottendorf'ta yaşadığı hapis hayatından kurtulma çabaları Zülfikâr Paşanın Mükâleme Tahriri'nin Münih nüshası esas alınarak yazılmıştır. Bu nüsha *Bayerische Staatsbibliothek Handschriftensammlung, signatur cod.turc. 117*'de kayıtlıdır ve Joseph Aumer'in kataloğunda s. 36, nr. 117'de verilmiştir¹¹. Makalemizde kaynak olarak kullandığımız bu nüsha toplam 105 varaktır. Ancak *Sefaretnâme* olan kısmı vr. 34 b'de "*Cerîde-i tahrîrât-ı merhûm Zülfikâr Efendi der Kal'a-i Beç*" başlığı ile başlamakta, elyazmasının 34 b-105 b varakları arasını kapsamaktadır. Başlıkta ki "merhûm" ifadesinden anlaşılacağı üzere Münih'teki bu nüsha Zülfikâr Paşanın ölümünden sonra yani 1696'dan sonra kopya edilmiştir. Dolayısıyla bu nüsha *Sefaretnâmenin* orijinali değildir ve istinsâh bu tarihten sonra gerçekleşmiştir. Elyazmasının *Sefaretnâmeden* önceki kısmı, yani vr. 1-34 b arası ise Bâbiâlî'deki törenlerle ilgilidir. Burada çeşitli sivil ve askerî kadroların maaş ödemeleri ile ilgili bilgiler ve rakamlar kaydedilmiştir.

a) Elçilik Heyetinin İmparator Leopold ile Buluşmasına Kadar Geçen Süreç

Elçilik heyeti 12 Ramazan 1099 (11 Temmuz 1688)'da Avusturya İmparatoru I. Leopold ile görüşmek üzere görevlendirilmiştir. Heyet önce Niş'e gelmiştir. Burada iki gün konakladıktan sonra Aleksince (*Aleksinac*)'ye varmış, oradan da Razina (*Ražanj*)'ya yol alacak iken gelen Macaristan serdarı Yeğen Osman Paşa'nın bir ağası ile görüşmüştür. Bu görüşmede Osman Paşa'nın kaçtığı, Belgrad'ın kuşatıldığı öğrenilmiştir. Ancak heyet yolundan

¹⁰ Bu nüsha Österreichische Nationalbibliothek, Handschriftensammlung, signatur H.O.90'da kayıtlıdır. 98 varaktır ve her varak 21 saurdan oluşmaktadır. Wolfgang Jobst, *Der Gesandtschaftsbericht des Zülfikâr Efendi über die Friedensverhandlungen in Wien 1689*, (basılmamış doktora tezi), Wien 1980, s. 11.

¹¹ Joseph Aumer, *Verzeichnis der orientalischen Handschriften der k. Hof- und Staatsbibliothek in München*, Münih 1875, s. 36.

dönmeyerek Razina'dan hareketle Yagodina (*Svetozarevo*)'ya gelmiş, fakat buradan Niş'e geri döndürülmüş ve sekiz gün kadar burada tutulmuştur. Niş'ten 2 Zilkade 1099 (29 Ağustos 1688)'de hareket edilmiş, ayın 6'sında Hasan Paşa Palankası (*Smederevska*)'na varılmıştır. Burada iki gün konaklatıldıktan sonra Hisarcık (*Groçka*)'a getirilmişler, 12 Zilkade 1099 (8 Eylül 1688)'da da Belgrad'a doğru hareket etmişlerdir. O esnalarda Belgrad, Avusturya askerine teslim olmuştur ve askerlerce top şenlikleri ile kutlamalar yapılmaktadır. Heyet için çadırlar Zemûn (*Zemun*) yakınında önceden hazırlanmıştır. Zülfikâr Paşa Zemûn'da 14 Zilkade 1099 (10 Eylül 1688)'da çadırlarına gelen Kont Karaffa (*Caraffa*)¹² ile görüşmüştür¹³. Görüşmede Karaffa, Varadin'e gidecek heyete, kendisine katılabileceklerini ve kayıklarla gidebileceklerini söylemiş, ancak heyet kara yolunu tercih ettiklerini bildirerek üç günde Varadin'e varmıştır¹⁴. Zülfikâr Paşa'nın belirttiğine göre Varadin'de konaklanıldığı vakit her gün Kont Karaffa'dan bir asilzâde gelip hal ve hatırlarını sormuştur. Ancak bu ilgileniş heyeti hoş tutmak için değil, elçilik maksatlarını ve yetkilerini öğrenmek içindir. Nitekim Zülfikâr Paşa yanlarına gönderilen kişilerle ilgili olarak "*derûnumuzu bilmek için dürlü dürlü fen ile ağzımızı arışdırdı*"¹⁵ demektedir.

Elçilik heyeti 18 Zilkade 1099 (14 Eylül 1688)'da Varadin'den ayrılmış¹⁶, 6 gün sonra Keşkemet (*Kecskemét*)'e varmıştır. Burada Karaffa, heyeti tekrar ziyaret ederek maksatları hakkında bir şeyler öğrenmeye çalışmıştır. Fakat her defasında olduğu gibi heyet, Nâme-i Hümâyûnı İmparator'a teslim ile görevlendirildiklerini ve onun dışında kimse ile bu mesele hakkında görüşmeye yetkileri olmadığını belirtmek suretiyle buna izin vermemişlerdir¹⁷. Keşkemet'de 5 gün konaklayan heyet İmparator ile buluşmak üzere

¹² Kont Antonio Graf Caraffa Avusturyalı komutandır. Doğum tarihi belli değildir. 6 Mart 1693'de ölmüştür. Soyu Napoli'den gelmektedir. 1659'da Viyana sarayında müşahiptir. 1672'de Osmanlılara karşı savaşmak üzere süvari komutanı (*kürassierregiment*) olmuş, 1683'te Varşova'ya Johann Sobieski'nin desteğini almak için gitmiştir. 1686'da Macaristan komutanı olmuştur. Belgrad'ı Osmanlılardan geri aldığından dolayı "altın zırhlı şövalye" (*Ritter vom Goldenen Vliess*) ünvanını aldı. Jobst, *a.g.e.*, s. 396, dipnot 57.

¹³ Zülfikâr Paşa bu kişi için "Çasâr'ın başkomiseri ve Macar memleketinin hakimi" diye bahsetmektedir *M.T.*, vr. 37 b, sr. 15.

¹⁴ *M.T.*, vr. 38 b, sr. 16-18.

¹⁵ *M.T.*, vr. 39 a, sr. 2-3.

¹⁶ Bu yolculuk esnasında büyük sıkıntı çekmişlerdir. Hayvanlar susuz kaldığı gibi kendileri içinde bir damla su bulamamışlardır. Diğer yandan bir macar kaptanı olan kılavuzlarının yolu şaşırması ile çekilen zahmetler daha da artmıştır. *M.T.*, vr. 40 a, sr. 1-2.

¹⁷ *M.T.*, vr. 40 a, sr. 6-7.

yola çıkmaları gerektiği haberini alınca harekete geçmiştir. Azak'a ve Vecse (*Dunavesce*)'ye gelmişler, Tuna'yı geçip, Cankurtaran (*Andony*)'a, ardından Erçin (*Ercsi*)'e oradan Biçka (*Tápióbitske*)'ya sonra Tata kalesine varmışlardır. Buradan Yanikkale (*Raab*)'ye gitmeyi düşündükleri vakit Viyana'dan Yanikkale yakınındaki Sârvâr Palankası (*Szent Miklos*) yolundan Raab köprüsünü geçerek Edembûrg (*Ödenbug*)'a gitmelerini isteyen bir mektup gelmiştir. Ancak heyet söz konusu edilen yolun çok uzun ve mevsimin de kış olması dolayısıyla haberi getiren kaptana: *"İstanbul'dan çıkalı üç ay olmuştur. Yazın çıktık kış oldu, kâh türbelerde dolaştırıyorsunuz ve kâh beyhûde meks itdiriyorsuz. Bizdemi yolumuzdan saparız. Ne âdemlerimizde tâkat ve ne davarlarımızda kuvvet kaldı. Yolumuzdan çıkmak ihtimâlimiz yoktur. Bilinmedik şey yoktur, kal'alarınızı görmeye gelmedik..."* diyerek şikayette bulunmuşlardır. Bu ifadeler heyetin karşılaştıkları sıkıntılar hakkındaki ilk ciddi serzenişleridir denilebilir. Bu şikayet İmparator'a yazılmış ve İmparator'un yolu uzatmadan Yanikkale'den doğrudan gelmesi şeklindeki cevabı üzerine 10 Zilhicce 1099 (6 Ekim 1688)'da Tata'dan kalkan heyet önce İgmând sonra Mezödeöröş (Mezőórs) karyesine gelmiş, Raab suyunu takiple Budûhel (*Budahely*) karyesi yakınında Raab köprüsünü geçerek Kapuvar (*Kapuvâr*) karyesine, buradan da Çenk (*Nagycken*) kalesine ulaşmıştır. Heyet Çenk kalesinden hareket ettikten sonra 15 Zilhicce 1099 (11 Ekim 1688)'da Edembûrg şehrine gelmiştir. Bu şehirde ayın 18'ine kadar yani 3 gün konaklamışlar ve ardından diğer bir konak olan Pottendorf'a geçmişlerdir.

Viyana'ya gitmek maksadı ile yola çıkan heyet hem Edembûrg'da hem Pottendorf'ta adeta hapis hayatı yaşamışlardır. Nitekim Zülfikâr Paşa Pottendorf'ta 15 gün kadar ne gece ne gündüz hiçbir iş yapmadan boşa vakit geçirmelerinden büyük rahatsızlık duymuştur¹⁸. Bu kalede tutuldukları vakit, İmparator'un izni ile heyetle görüşmek daha doğrusu elçilik maksatlarının cülus bildirmenin ötesinde neyi kapsadığını öğrenmek üzere yine Kont Karaffa gelmiştir. Heyet İmparator'a Nâme-i Hümâyûnı teslim etmeden tek söz söylemeyeceklerini beyan edince Karaffa onları geri göndermekle tehdit etmiştir¹⁹. Ancak Zülfikâr Paşa'nın belirttiğine göre veziriâzâmın sulh

¹⁸ M.T, vr. 41 a, sr. 11.

¹⁹ Zülfikâr Paşa Karaffa ile yapılan bu görüşme hakkında: "Ke'l-evvel metânet üzere kendüye cevâb virilüp, biz uşak değiliz ki her gün bir güne söz söyleyelim. Evvel ne dedik ise yine sözümüz evvel sözdür. Nâme-i Hümâyûn-ı pâdişâhiyi Çasâr'a teslim itmeden söze gelmiyeceğimizi Varadin'den berü birkaç yirde bile görüştüğümüzde işitmışsizedir. Ol zamanda da

görüşmelerinin rahat yürümesi için İmparator'un başvekiline iletilmek üzere yazılmış mektubu Karaffa'ya verildikten sonra heyetin sulh maksadı anlaşılmiş, Karaffa memnun olarak Viyana'ya dönmüştür. Karaffa'nın dönüşünden sonra bu kalede heyet hiçbir haber alamadan kırk elli gün kadar daha geçirmiştir. Bu arada birkaç kez yazdıkları mektuplar vasıtasıyla tehi tutulmalarından şikayet ve aciz duruma düşürüldüklerini beyân ile sitem etmişlerdir. Esasen bu kadar zamanın geçmesi İmparator'un, müttefikleri Venedik ve Lehistan ile ortak hareket etmek istemesinden kaynaklanmıştır. Nitekim İmparator, her iki devlete de haber göndererek sulh görüşmeleri için vekillerini yollamalarını bildirmiştir. Dolayısıyla Lehistan ve Venedik'in bu meseleyi kendi içlerinde müşâvere edip vekiller tayin etmeleri epeyce zaman almıştır. Osmanlı heyeti de bu zamanı oturarak geçirmiştir. Nihâyet Karaffa, 8 Rebiülevvel 1100 (31 Aralık 1688) tarihinde gönderdiği mektupla heyetin İmparator ile buluşturulmasına karar verildiğini belirtmiştir.

Heyet, 13 Rebiülâhir 1100 (4 Şubat 1689) senesinde Pottendorf kalesinden ayrılarak Vesendorof (*Vösendorf*) karyesine gelmiş, burada bir günlük moladan sonra Viyana yakınlarında kendilerine tahsis edilen konağa varmış, yine bir günlük dinlenmeden sonra 17 Rebiülâhir 1100'de (8 Şubat 1689) İmparator ile buluşturulmuştur.

b) Heyetin Komorn'da Hapsedilmesi ve Geri Dönme Çabaları

Heyet, İmparator ile buluşmasından sonra Venedik, Lehistan ve Avusturya vekilleri ile on dört kez bir araya gelerek sulh imkânı aramıştır. Ancak birinci, ikinci ve üçüncü görüşmeler Lehistan elçisinin mükâlemeye ve sulha dair ruhsatnâmesinin bulunmayışı dolayısıyla kesintiye uğramıştır. Hatta 24 Rebiülâhir 1100 (15 Şubat 1689) tarihli üçüncü toplantının sonunda, heyetin, Lehistan'dan yetkili kişiler gelinceye değin ikâmet etmek üzere tekrar Pottendorf'a gönderilmesi kararı alınmıştır²⁰. Diğer görüşmelerde de Macar Tököli'nin teslimi, katli ve savaş tazminatı gibi heyetin kabul edemeyeceği istekler sunularak oyalama taktiği uygulanmıştır. Nitekim heyetin üçüncü görüşme esnasında *"...Hayli zaman oldu bu tarafa geldik. Bu kadar eğlendüğümüzün sebebi bilinmez. Bahar faslı geldi, mükâleme ve müsâlehe*

sizden bu cevâblar lisânınıza gelmek ile gerü gitmeğe razı olduk idi. Buraya geldikten sonra bu makûle ahvâli tekrarlamamdan söz kesretünden gayri nesne hâsıl olmaz. Nâme-i Hümâyûn mefhûmı Çasâr'ın ma'külesi olup, itimâd ve rağbete göre söz olur. Yohsa itimâd hâsıl olmadan hevâdan cevâb söylemeziz" şeklinde açıklama yapmıştır. *M.T.*, vr. 41 a, sr. 16-19, vr. 41 b, sr. 1-3.

²⁰ *M.T.*, vr. 52 a, sr. 8.

emrinde hatura gelmeyen müşkülât zuhûr ider...²¹" ifâdeleri bunu açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan İstanbul'dan ayrılalı uzun bir zaman geçtiği için heyet, orada olan değişmelerden haberdar olamadığı gibi sulh gelişmelerinden de Pâdişâh'ı haberdâr edip fikir alamamaktadır. Zira bu maksatlı İstanbul'a bir ulak gönderme talepleri Avusturya tarafınca 24 Şaban 1100 (13 Haziran 1689) tarihine dek kabul edilmemiş, ancak bu tarihli toplantıda Zülfikâr Paşa'ya İmparator'un İstanbul'a bir adam göndermesine izin verdiği bildirilmiştir²². Ancak gönderilen Mustafa Ağa güvenli bir şekilde yol alması için yanında İmparator'un onaylı kağıtları bulunmasına rağmen Semendire (*Smedereve*) kalesinde 70 gün kadar alıkonulmuştur²³. Bu esnada İmparator Fransa'da savaş halinde bulunan askerine destek olmak için gittiğinden Viyana'da bulunmuyordu. Zülfikâr Paşa, Mustafa Ağa'nın bir an önce serbest bırakılması ve yoluna devam edebilmesi için Viyana kaymakamına pekçok defa adamlar göndererek ricada bulunmuş, netice alamayınca yazılan bir mektup²⁴ ile talebini yenilemiştir. Zülfikâr Paşa içinde

²¹ *M.T.*, vr. 52 a, sr. 16-18.

²² Çar'ın izni çıkdıktan sonra ahvâli bildirmek üzere İstanbul'a eski cebeciler kethüdâsı Mustafa Ağa gönderilmiştir. Zülfikâr Paşa İstanbul'a adam gönderme izninin çıkışı ile ilgili şunları anlatır: "...Çok kerre vekillere âdem gönderüp, çünkü bi-emri'l-lâh iş görülmüyor, Nâme-i Hümâyûnlara cevâblar virilsün gidelim didik, kâil olmadılar. Ahvâlimizi bildürmek için der-i saâdet-medâra âdem göndermeğe izin virünüz deyü ikdâm eyledik, buna dahi günâ-gün 'avk [ve] te'hîr sözüyle şâfi cevâb virmediler. Bu kadar takayyüd olunup, nihâyetince bir tarik ile âdem göndermek mümkün olmadı. Üzerimizde yüzelli soltat kapudanlarıyla bir mertebe muhâsara itmişlerdirki bir vechile tarikin bulmadık. Bizi muhâfazada takayyüdləri ol kadardır ki kapular ve havlılarda ta'yîn ittükleri bekçilerden mâ'ada divârlar ve damlar üzerine bile bekçiler komuşlardır. Bu hâl üzere iken tercümân gelüp, bizi mükâlemeye istedi. Mükâleme fi 24 Şa'bân sene 1100. Nemçe ve Leh ve Venedik vekilleri ile bir yere gelünüp, didilerki mâ-beynde olan söz cümlemizin ma'lûmudur. Tekrîre hâcet yokdur, devlet kapusuna âdem göndermenize Çasâr râzi oldı. Kâğıdılarınızı hâzır eyledikde yol kâğıdın virelim ve âdem koşalım. Gönderdüğünüz âdem emîn ve sâlim gitsün..." *M.T.*, vr. 77 b, sr. 14-19, vr. 78 a, sr. 1-3.

²³ Mustafa Ağa, 2 Ramazan 1100 (20 Haziran 1689) senesinde yanına verilen bir Avusturya görevlisi ile İstanbul'a doğru yola çıkmıştır. Semendire'ye geldiğinde yanında bulunan görevli bu bölgedeki Avusturya askerinin az, yiyecek ve mühimmatının kıt olmasına şahit olan Ağanın durumdan Osmanlı Devleti'ni haberdâr edeceğini fehm ederek, izin kağıtlarının hilâfına olmak üzere bu kalede tutulmasına karar vermiştir. *M.T.*, vr. 83 b, sr. 1-5.

²⁴ "Beç kâim-makâmı Graf Gorkire'ye (?) yazılan mektûbdur: Ba'de'l-elkâb inhâ-yı muhibbâne budur ki, sulh maslahatına ta'yîn olunan vekiller ile bundan akdem bir yere gelinüp, çünkü bi-emri'l-lâh bir hayırlı iş görülmek murâd olunmadı, Nâme-i Hümâyûn-ı şehri-yârlara cevâb virilüp, gerü yollanmamız için ziyâde ibrâm ve ikdâm olundukda re'yleri üzere efhâm-ı hâl için der-i devlet-medâra mektûbumuz ile âdemimiz gönderilüp, gelinceye değin kendümüz bu tarafda eğlenmek üzere karar-dâdeleri olmağla elli günde varup, cevâb ile gelmek üzere Çasâr'ın memhûr ve mûmzâ kâğıdı ile emîn ve sâlim ulaştırmak için mektûbumuz ile mu'temed âdemimizden Mustafa Ağa ta'yîn olunalı ikibuçuk ay olmuşdur, lakin meclisde 'akd olunan

buldukları durumu ve ricalarının dikkate alınmadığı zamanı "...elem ve 'acz hadden birûn iken..." diye ifade etmektedir. Serbest bırakılan ve İstanbul'a varan Mustafa Ağa yedine verilen mektuplar ile Viyana'ya tekrar 12 Muharrem 1101 (26 Ekim 1689) tarihinde dönebilmiştir.

Osmanlı heyeti sulh olunması için gayret sarfetmekle beraber ilgili devlet vekillerinin ileri sürdükleri şartların kabulünün imkânsızlığını görünce boşa tutulmayıp geri gönderilmeleri için kendilerine dönüş izninin verilmesinin peşine düşmüşler, dönüş izinlerinin çıkması ile pasaport kağıtlarını alarak yola koyulmuşlardır. Zülfikâr Paşa'nın "Eğerçe yollarda konup göçmede çekilen zahmet ve cefâ hadden birûn olup, lâkin halâsımız serverî meşakkatimize gâlib olup..."²⁵ ifâdesinden heyetin dönüş yolculuğuna büyük zorluklar ile başladıkları, ancak kurtuluş sevinçlerinin yoğunluğu ile sıkıntıları hiçe saydıkları anlaşılmaktadır.

kavle münharif ve virilen Çasâr kâğıdına muhâlif ve resm-i 'âmme-i ecnâsa mugâyir vaz-ı nâsenide ile habereliniz âlây-ı 'illet-i za'îf ile giden âdemimizi Semendire'de habs eylemiştir. Merkûm âdemimizden yoldan bir iki def'a yediniz ile bize kâğıd ulaştırıp, vâsıl olduğu mahalleri bildürmüş iken ser-hadd-i mansûreye vâsıl olduğu haberi ile muhkem tenbih olduğu üzere kâğıd yazmadığından gayri ser-hadd-i mansûre zâbitlerinden kangısına ve kangı gün ve kangı mahalde ve ne vechile teslim olduğu ve sâir buna mûte'allık olagelen cüziyyat(?) meşrûh ve mufassal kemâ-yenbegî ma'lûmumuz olmamağla âdemimiz ile'l-an Semendire'de alikonulup, habs olunduğı fehmi olup, hakikat-i halde bizim ahvâlimiz fikr ve mülâhaza olursa bizim ile olan mu'âmelenin misli sebkat itmeyüp, merâsim-i risâlet muhâl ve tarafeyne keder virir. Bir huşûnete 'ibret ve numûne olmuşdur. Der-i devlet-medârdan çıkup, bu tarafa tevcih ittüğümüzden berû otuzbeş ay oldu. Bu kadar ikdâm ile ricâ olunmuş iken ne geldüğümüzün haberin i'lâm ve ne sonra söyleşüğümüzün ahvâli şevketlü kudretlü Pâdişâh-ı a'zam efendimiz hazretlerine 'arz ve ifhâm için âdemimiz gönderilmesine izin virildi. 'Âkıbet bir sene mürûrundan sonra kendünüz re'y ü tedbir idüb, memhûr kâğıdımız ile ta'yîn-i müddet ile âdemimiz gönderilmiş iken anı dahi alıkoydunuz ve âdemimiz ile cevâb gelinceye değin kırk elli gün kadar bu tarafda gelmemiz için meclisde sözünüz olup, ol vakitten bir ve üç ay olur âdemimiz gitmesi ile bu güne değin ma'lûmumuz değildir. Bunda bu gün eziyyet ve 'azâb itmeniz ile ne hâsıl olur, Devlet-i 'aliyye bu ma'küle müşâhede-i kederden müberrâ olduğu hüveydadır. Çünkü âdemimizin gittüğü kâğıt ile ma'lûmumuz olmamıştır. Devlet tarafından dahi gelür gider bu kadar biz bunda 'abes yire niçeye değin otururuz. Bu tarafda birkaç gün beklememiz cevâb gelinceye değin iktizâ eylemiş idi. Çünkü cevâb yok, tevakkuf itmimiz beyhûdedir, bi-emri'l-lâhü teâlâ bu ana gelince iş görülmedüğünden gayri maslahat görülecek semte dahi yapılmadığı nümâyandır. Rızâ-i Allah'a kâilüz, bâri kış gelmeden biz dahi yollansak münâsib görürüz, gerçi sizinle görüştümedi, lakin tecrübe-i umûr-ı mu'azzama ile sâir vükelâ arasında ihtiyârımız olup, bize mûte'allık olan ahvâl size tefeyyüz olunmağla hüsn-i temmül hâlimizi tetebbu' eyleyüp, ana göre cevâb eylemeniz melhûzdur ve's-selâmü 'ala-men-ittebaa-el-Hüdâ. Fî 11 Zilk'ade sene 1100." M.T, vr. 83 b, sr. 11-19., 84 a, sr. 1-19.

²⁵ M.T, vr. 93 a, 9-10.

Osmanlı heyeti kendilerini götürcek gemilerin Komorn adasında olduğu söylenerek buraya getirilip kapatılmış yanlarında bulunan tercüman, komiser ve kaptan, kendi neferatlarıyla gizlice kaçmışlardır. Heyetin konakladıkları hane askerler tarafından sarılarak sıkı bir kontrol başlamıştır. Zülfikâr Paşa Komorn'da bu hapsedilişi şöyle ifâde eder: "*Ne gemilerin haberi var ne gayri bir sît ü sedâ var idi. Habsimiz mukarrer ve ta'yînâtdan bir nesne virilmez idi*"²⁶. Zülfikâr Paşa'nın birkaç gün dediği ancak kaç gün olduğunu bilemediğimiz bir bekleyişin ardından Viyana tarafından mükâlemelerde baş vekil olan Kont Kinsky'nin ve İmparator'un yanında bulunan Kardinal'in²⁷ mektuplarını ulaştırmakla görevli bir tercüman gelmiştir. Gelen mektuplarda yine sulhu sağlamak üzere İmparator'un yanından bir kişinin gönderileceği bildiriliyordu. Barış yapmak maksadıyla Viyana'ya gelen heyet bu yönlü gayretlerini sonuna kadar devam ettirmiştir. Nitekim uzun ve neticesiz geçen müzakerelerin ve oyalamaların ardından, zorla dönüş iznini almış iken gelen bu mektupları değerlendirmeye alarak görüşmeye olumlu yaklaşmışlar ve Avusturya'nın Osmanlı Devleti'nin itibarını zedelemeyecek, halklarını mağdur etmeyecek ve kendilerinin sulh mevaddı hakkında Devlet-i aliyyeye akıl danışmalarına müsaade edilecek olması şartıyla güvenilir bir adamını göndermesini veya mektup ile bildirmesini istemişlerdir.

Osmanlı heyetinin bu cevabı vermesinden birkaç gün sonra İmparator'un sırdaşı olan senyör gelmiştir. Kendisiyle yapılan görüşmeler neticesinde sulh maddeleri belirlenmiştir. Bu maddelerin yani sulhun onay alıp almayacağına dair İmparator'dan on gün içinde katı bir cevabın geleceği heyete bildirilmiş, heyet de sulh maddelerini Padişah'ın fikrine sunmadan onaylamayacaklarını ifade etmişlerdir. Ancak on gün içinde İmparator tarafından gelmesi beklenen katı cevap gelmeyip birkaç ay geçince, heyet şikayetlerini içeren ve geri gönderilmelerini isteyen bir mektubu²⁸ yazarak

²⁶ *M.T.*, vr. 93 a, sr. 13-14.

²⁷ Kardinal, Graf Kollonitz olmalıdır. Kollonitz Viyana kuşatıldığı zaman Piskopostur, daha sonra Kardinal olmuştur. Şehrin savunmasında büyük yararlıklar göstermiştir. Robert A. Kann, *Geschichte des Habsburgerreiches 1526-1918*, Wien-Köln-Graz 1977, s. 71. Çar'ın yanında bulunan Kardinal Kollonitz, hayırlı sözlerim var diyerek Viyana'dan ayrılmakta olan heyetle görüşmek istemiş ve sulha yönelik tekliflerde bulunmuştur. Ancak Osmanlı heyeti kabulü imkansız gördüğü ve "cevabları halt olup" diye nitelendirdiği sulha dair konuşmaları ve şartları red etmiştir. *M.T.*, vr. 93 a, sr. 5-7.

²⁸ Mükâleme takrîrinde bu mektubun sûreti şöyledir: "Dostâne inhâ olunur ki bundan âkdem gönderilen mektûblarımızın mazmûnunda eğer biz gelüp, ol tarafa 'avdet iden âdeminizin takrîrinden her ne hâlde hayr-hâhlığımız ve arada nâ-hakk yere çekdüğümüz

vekillere göndermiştir. 5 Ramazan 1101 (12 Haziran 1690) tarihli bu mektuptan anlaşıldığına göre heyettekiler kendilerine yapılan muameleyi ne dostluğa ne de düşmanlığa sığdıramamakta, oyalanmaya çalışmalarını ise yine kendilerinin ahmak yerine konulması olarak algılamaktadırlar. Nitekim mektupta bu konuda yer alan ifade şöyledir:

"... Bu makûle muâmeleniz maslahat bütürür(?) dost işidir derseniz dostlukda bu mertebe san'atlar olmaz, düşman-ı evzâ' böyle olur derseniz düşman dahi işinde ve sözünde merdâne hareket itmek lâzımdır. Bu cins mu'âmelât ile bizi ahmak yerine koyup cevâb-ı hargûş virmekle vakit geçürmek mülâhazasında olursanız, bu güne mülâhaza kimin hâturına gelmez inşa'-Allah ü teâlâ bu makûle mülâhazalar âşikâre müşâveremizdir. Her an lisâne geldüğü şöyle dursun kat kat istimâ' olunması sebebiyle rûyâmızda bile görür mertebesine varmışızdır..."²⁹

meşakkat ve zarûret sizin ma'lûmunuz olmuşdur. Ammâ siz her-bâr ki bizden cevâb almak murâdınızdır, der-'akab bir maslahat sûretin gösterseniz cevâb alundukdan sonra yine kendünüze lâzım olan işin fikri ile olup, tarafınızı külliyan sa'b iderseniz ve bu ittüğünüzü defa'ât ile tecrübe olunmuşdur. Bu makûle muâmeleniz maslahat bitürür dost işidir derseniz dostlukda bu mertebe san'atlar olmaz, düşman-ı evzâ' böyle olur derseniz düşman dahi işinde ve sözünde merdâne hareket itmek lâzımdır. Bu cins mu'âmelât ile bizi ahmak yerine koyup cevâb-ı hargûş virmekle vakit geçürmek mülâhazasında olursanız bu güne mülâhaza kimin hâturına gelmez. İnşâ-Allahü teâlâ bu makûle mülâhazalar âşikâre müşâveremizdir. Her an lisâne geldüğü şöyle dursun kat kat istimâ' olunması sebebiyle rûyâmızda bile görür mertebesine varmışızdır. Ve mükâlemelerde bu kadar eyyâm bizim ile görüştüğünüz, söyledüğünüz gerek kelâmımızda gerek 'amel ve hareketimizde musâdakat ve muhâlasatdan taşra zerre mikdârı bir nesne zuhûr itdimi bizi ahmak yerine koydunuz. Biz Devlet-i 'aliyye'de bu etvârı görmedüğümüzden bize kat pek ba'id görünmüşdür. Bu işlerden lütfı Hakk ile bilinmedik bir şey kalmamışdır. Ancak sıdka sülûk iden tabi'at dâimâ hulûs gözetmekle maslahata hâle virir semte meyl etmez. Bu mu'âmelenezin 'aczi dursun. Efendilerimiz ve ulûlarımız tarafından şimâl ve cenûb mâ-beyni kadar mesâfe-i ba'ide olsa yine bir haber alınmak mümkün olurdu. Bunda ise güyâki kubbe-i firûze altında fark olunur bir kelime aslâ yokdur. Şikâyetimiz dinlenmeyüp ve bir sözümüz sem' ve kalbe lâ-hakk olmayup iki yıldan berü sâir evkâtımız hebâ ider olduğundan kat-ı nazar hâiben ve hâsiren böyle bir berr ü beyâbân yerde bilâ-sebebe bu kadar zamandır cezîre-bend olup müteazzi-i derün ve mütekeddir-i hâtur olduğumuz pesendide-i âlem olduğundan gayri bu makûle muâmelaye cenâb-ı Rabb-ül-âleminin rızâsı varmıdır, elçilere gadr ve hayra sa'y idenlere cefâ ittirmek çok def'a sebebe-i nedâmet olmuşdur. Kendümüzden me'yûs olmak dereceleri zuhûr itmek semtün tutmak ile hâlimizi 'arz itmesek de güç itsekdeçe fâide ve tertîb olunan 'azab ve eziyyetin kemâl-i te'sîrinden nâşi olan ifrât ve infîlîmizden hazz olunmak ihtimâli dahi hâtura hutûr ider, hele yine yazmış olalım ve ahkonulmayup bir gün evvel yollanmak için ricâ idelüm. Ve ba'de-l-yevm kat-ı ümid edüp, der-gâh-ı cihân-tâb 'adâlet-i semedâniye ahvâlimizi havâle idelim. Her hâlde Allahü teâlâ hazretleri kullarının kalbine ve fi'line nâzırdır ve's-selâm, 'ala-men-ittebaa-el-Hüdâ fi 5, Ramazan sene 1101" M.T, vr. 93 b, sr. 15-19, vr. 94 a, sr. 1-19, vr. 94 b, sr. 1-3.

²⁹ M.T, vr. 94 a, sr. 1-6.

Mektuptan yine anlaşıldığına göre heyetin Komorn'daki vaziyetleri hiç iç açıcı değildir ve şikayetleri dikkate alınmadığı gibi sözleri duymamazlıktan gelinmektedir. Şikayetlerine baktığımızda heyet, iki yıldan beri zamanlarının boşa heba edilmesinden, haksız yere maddî ve manevî zarara uğratılmalarından, Komorn gibi ıssız bir yerde bilâ-sebep haps olunmalarından kederlenmekte ve ümitsizliğe kapılmaktadır. Öyleki heyet kendilerine çektirilen bu eziyetin, sıkıntının aşırılığından dolayı karşı tarafın bundan haz duyduğu ve haz duyduğu içinde kasden yaptığı ihtimalini düşünmeye başlamıştır.

Heyet mektubu gönderdikten sonra Graf Kinsky'den³⁰ 20 Ramazan 1101 (27 Haziran 1690) tarihli cevabî mektup³¹ gelmiştir. Bu mektupta Kinsky,

³⁰ Graf Franz Ulrich Kinsky, 1634'de doğmuş, 27 Şubat 1699'da ölmüştür. Avusturya'nın politik hayatında önemli rol oynamış bir kişidir. 1664'de diplomatik bir görevle Polonya'ya gönderilmiştir. Kariyer hayatını Bohemya'da gerçekleştirmiştir. Orada başbakan vekili, kraliyet kaymakamı 1690'da imparatorluk istihbarat meclisi üyesi olmuştur. Jobst, a.g.e, s. 412, dipnot 176.

³¹ Graf Kinsky'nin mektubu: "Ba'de's-selâm inhâ' olunur ki mektûbunuz gelüp, mefhûmî ma'lûmumuz olmuşdur. Şikâyetiniz 'adem-i sabrınıza bâ'is olmuşdur. Şikâyete bâ'is olur nesne işimizde olduğun bilürüm, ve dahi bir nesne görmeğe hakikat halde ağır ve âkil âdemleri bî-karâr ider, meğer bî-hâsıl sû-i zann tereddüdün lüzûmî bâ'is olmuş ola büyük maslahatlarda ba'de'l-husûs yalnız bizim tarafımız ile olmayup, uzak yerlerde vâkî' müttetiklerimiz ile haberleşmek iktizâ iden işde sabr lâzımdım[r], bundan akdem Dedürtemberg(?) nâm, Çasâr efendimizin sakartaryozu ile söylenen ahvâl ma'lûmumuz oldukda itifâk ve itihâdımız sebebiyle Leh kralı ve Venedik Cumhûruna mahsûs âdem gönderilüp ve bu husûslar haberleşilüp ve cevâbları gelince beklenüp, sizinle bu arada gayri söz olmamak iktizâ eyledi. Bu esnâda mürûr iden vaktin sebebi hulûs üzere i'lâm eyleyüp ümmid iderimki 'akl ve ferâsetiniz muktezâsinca sû-i zannı terk eyleyüp, rûhunuzdan dağdağayı def' eylesesiz, çekdüğünüz zahmet var ise ana Çasâr hazretlerinin rızâsı olmaduğun defa'ât ile yazdım ve tahkik eyledim. Ve dahi mezkûr Dedürtemberg ile olunan nesnelere dahi Çasâr hazretleri mûsâmaha buyurmayup, onların lüzûmî üzere himmet eyledi. Ve dahi rızâmıza dînimize muhâlif kimden ve ne yûzden size cefâ olur hakikat üzere takrîr idüp, i'lâm itmek isterseniz ol zahmetin dahi def'i veyâhûd ta'tili için mümkün olan derecede tahkiki tarafına sa'y iderim. Sû-i zann ile büyük ve mühimm maslahatları teshîl olmayup muhtell ve müşevveş oldukları tecrübe ile te'yîd ve eğer sû-i zann ile 'amel olursa sizin bizim ile ittüğünüz muâmeleden hulûsunuz hakikatde sû-i zann itmimize sebep olur, çok ahvâl zuhûr eyledi. Sizinle vâkî' olan 'ale'l-ıtlâk söylenen cevâblar her yere mahsûs olmak üzere söylemek iktizâsı tarafımızdan tafsil olunmuş iken aslâ buna râzî olmadınız ve ruhsatınız bir sene-i tecâvûz itmedüğün i'lâm eyleyüp sene-i âhîrinde der-i devlete gönderdüğünüz âdem 'avdet ittikte Çasâr tarafına cenk ile alınan yerleri kasr-ı yed ve size anlardan murâd olunan istirdâd alınmak husûsunda ruhsatınızın tecdîdi husûsunda bir söz söylemediniz ve hakikat hâlde bu esnâda ruhsatınız ne mertebe idûki ve lisâne gelen cevâblar ruhsatınız hasbî ile midir ifâde eylemedüğünüzü hatıra getürmek işe sâlih âdemler mu'temed olmaları resm-i ecnâs üzere mukaddemdir. Sizin ve bizim âdemlerimiz lisâne gelen cümle cevâbları zaht itmışlerdir. Sözleriniz hâturda olmak gerekdir. Hulûsunuzı beyân için 'aklımıza târî olan şübhelerimizi def' ü ref' ve haikat-i hâli i'lâm itmek gereksiz size hulûs üzere yazarımki hulûs ve istikâmetimi

heyetin şikayetlerine açıklık getirmeye çalışmıştır. Buna göre barış görüşmeleri sadece Avusturya ile değil müttefikleri olan Venedik ve Lehistan'ın da katılımı ile olmalıdır. Bu nedenle müttefik vekillerinin birarada müşaverelerde bulunması gereklidir. Ancak müttefik devletler arasında ki uzaklık dolayısıyla biraraya gelmek ve görüşme neticelerini ilgili ülkelere bildirip tekrar cevap almak epey zaman almıştır. Bunun için sabır gereklidir ve asla akla bu geçen zamandan ve çektirilen sıkıntılardan haz duyulduğu fikri gelmemelidir. Diğer yandan Kinsky şikayete mucib olan aksaklıklar ve sebep olan kişiler kendisine bildirilecek olursa meselenin halli için gayret sarfedeceğini de belirtmiştir.

Kinsky bu mektubunda anlaşmaya varılamamasından Osmanlı heyetini sorumlu tutmuştur. Ona göre heyet, elçilik yetkilerinin bir yıl olduğunu belirtmiş ve Mustafa Ağa İstanbul'a gidip döndükten sonra görevlerinin yenilenip yenilenmediğinden bahsetmemişlerdir. Dolayısıyla geçen zaman zarfında görev yetkisi yenilenmeyen heyetin barış görüşmelerine dair olan ruhsatı tartışılır haldedir. Nitekim mektupta yer alan "...*Ruhsatınızın tecdîdi husûsunda bir söz söylemediniz ve hakikat hâlde bu esnâda ruhsatınız ne mertebe idü ki ve lisâne gelen cevâblar ruhsatınız hasbi ilemidir...*"³² ifadesi, Avusturya'nın, heyetin yetkisini sorgulamaya çalıştığını ortaya koymaktadır. Ancak bu sorgulayış Avusturya'nın zaman kazanma arzusundan başka bir şey değildir. Nitekim hem Fransa ile hem Osmanlı Devleti ile aynı anda savaş halinde bulunan Avusturya, cephelerdeki durumunun netleşmesini beklemektedir ve bu türden gerekçeler ile heyeti tutmak çıkarlarına uygun düşmektedir.

Kinsky'nin mektubu Osmanlı heyetini hem üzmüş hem de sinirlendirmişti. Nitekim Avusturyalıların hilekâr davrandıklarını ve barışa niyetleri olmadığını müşâhede eden heyet, yine onların kendilerini yollarından alıkoyup hapsedmelerinden dolayı utandıklarını ve bu nedenle bazen sessiz kaldıklarını ve bazen de gerçek dışı ithamlar ile kendilerini oyalamaya çalıştıklarını düşünmektedir. Bundan dolayı da gelen mektuba cevap yazıp yazmamakta hayli tereddüt etmişler, ancak onları susturmak ve cevap vermeyecek duruma getirmek amacıyla bir mektup kaleme almaya karar

---

bildüğünüzden gayri murâd iderseniz ol hulûs üzere siz dahi cevâb idesiz. Ve maslahata mâni' olan nesneyi basîret eyleyüp def' itmekle takayyüd idesiz ve's-selâm. Fî 20 Ramazan sene 1101." M.T, vr. 94 b, sr. 4-19, vr. 95 a, sr. 1-10.

³² M.T, vr. 95 a, sr. 4-6.

vermişlerdir. Heyet, gönderdikleri bu mektupta kendilerine yöneltilen ithamlara cevap vermiştir. İlk önce maslahat ruhsatlarının bir yıl için geçerli olduğu yönünde kendilerinin bir beyanlarının olmadığını, ellerinde padişah fermanı olduğunu, bu fermanın maslahat işini halledip boşa zaman harcamadan dönülmesini emrettiğini ve kendilerinin onu icra ile görevli olduklarını, ikinci olarak Devlet-i aliyye tarafına gönderilen Mustafa Ağa'nın görevinin ruhsatnameleri yenilemek değil, tarafların sulh konusundaki tekliflerini iletme ve fikir danışmak olduğunu belirtmişlerdir. Kaldı ki sadrazamın Avusturya yetkililerine ulaştırılmak üzere Mustafa Ağa'ya verdiği mektupta heyetin sulha ruhsatlı oldukları dile getirilmiştir.

Heyet Komorn'da tutuklu buldukları bu zaman zarfında tekrar İstanbul'a bir adam gönderme ve danışma teklifinde bulunmuşlarsa da kabul edilmemiştir. Mektupta yer alan şu ifadeler heyetin beklentilerini ve şaşkınlıklarını dile getirmektedir:

“...Fî'l-hakîka sizin bizim ile ittüğünüz mu'âmele bir târihde bir sulhda ve bir devletde olmamıştır. Güyâ i'timâd var imiş sözlerimizi alursanız bu kadar zamândan sonra râzî olduğunuzu âşikâre beyân itmeyüp dönüp, yeneden ruhsatımızı suâl idersiniz ve iki sene hep tarafınızdan suâl ile mürûr eyleyüb hiç ma'kûle uyar bir cevâb virdüğünüz yokdur. Ve dahi pek istiğrâb olunan budur ki hem efendilerimiz ile cevâblaşmağa koymazsınız ve hem bizden tâze ruhsat istersiniz. Lakin böyle olmuş iken de yine hulûs ve sadâkati elden komazız. Ve fesh-i maslahatın vebâlin boynumuza almazız, tek bir hayırlı iş lûtf-ı Hakk ile olabilsün, sizi muhayyer ideriz ve mevâdd mâbeynimizde karar-dâde ise 'akd-i maslahata sûret buldurmasında muvâfakat ideriz ve böyle 'ibâdu'l-laha nâfi' işde mümkün olan tarîk-i mülâyemet ve câdde-i i'tidâlden çıkmazız. Sözlerimiz kabul olundu ise bizim ruhsatımız ba'z-ı mevâddı tasrîh ve tahkîk ile olmayup, mutlak hayırlı işin mükâleme ve 'akdine me'mûruz, i'timâdınız var ise inşa-Allah ü teâlâ temessükleşelim. Şevketlü Pâdişâh efendimiz ve a'zam-ı mülûk-i nasâra Roma İmparatoru efendiniz kırk gün müddetine değin işin istihkâmı ve redd [ü] kabûlüne muhtâr olsunlar. Dilerseniz bize işin neticesin inandurun bir şübheniz var ise temessükleşmeden âdem gönderelim, lâıyk görülen husûsları istîzân idelim, maslahat maksûd ve murâd oldukda böyle bir semte yapışmak lâzımdır ve illâ murâdınız değil ise çünkü işe yaramazız bizi ne tutup bilâ-fâide ta'zib idersiniz. Nâmelerin cevâbı elimizdedir. Bir gün evvel yollanmamız dileriz. Ba'de-l-yevm Devlet-i 'aliyye tarafından gayrî âdem gelür

veyâhûd siz gönderesiz ve re'y-i perde-i takdîrde olan kimesnenin ma'lûmı değildir, fi 28 Ramazan sene 1101"³³

Komorn'da bulunan heyet, Avusturya ve mütteliklerinin sulh taraftarı olmadıklarına ve sulhun yapılamamasının suçunu kendilerine yüklemek gayreti içinde bulduklarına kanaat getirdikten sonra barışa ait ümitleri tamamen kaybaldığından Viyana'ya iki ayda dört defa mektup göndererek artık İstanbul'a gönderilmelerini istemişlerdir.

Birinci mektup 11 Zilhicce 1101 (15 Eylül 1690) tarihinde yazılmıştır. Bu mektupta heyet, sulhun olmamasından kendilerinin sorumlu tutulamayacağını, görüşmelerde verdikleri cevapların, dünya ve ahirette kendilerini utandıracak hiçbir yanının bulunmadığını ve tarafların da bunu bildiklerini ifade etmişlerdir. Heyet kendilerine göre Komorn'da alıkonulmalarının gerekçesini ve isteklerini şu cümleleri ile açık ve net bir şekilde ortaya koymaya çalışmışlardır:

"...Ancak murâdınız semtine yapışmayıp, vakit geçürmeğe kendünüze ruhsat olmak için ruhsatımız talebinden maksûdunuz ne olduğu bellî olmuşdur. İşte bu sene dahi devretti. Şimden sonra kış gelüp insâf idesiz, emn ü âmân ile gelen resûller cemî' zamanda ta'ciz olunmaz iken bize olan ta'ciz ve tağdîb bir derecede nihâyet bulmuşdur ki ba'de-l-yevm zuhûr iden elçilerin katı bir çoğuna numûne-i târih olmuşdur, bize oldu. Nâme-i Hümayûnun cevâbları bir seneye karîb olur elimizdedir ve pasaportanız dahi yedimize teslim olmuşdur. Eğer evvel geldüğümüzde ve sonra Beç'den kalkduğumuzda virdüğünüz aman kâğıdınız mücibince bir gün evvel serhadd başına emîn ve sâlim ulaştırılmamız iltimâs olur. Bundan böyle bir[z]i cebren alı Korsanız resm-i mu'tâd-ı nâsa mugâyir ve şurût-ı insâfa muhâlif ve imânınıza muhtell bir iş ittüğünüzü melhûzunuz ola. Tahrîren fi 11 Zilhicce sene 1101."³⁴

Heyet gönderilmelerini isteyen birinci mektubun hemen sonrasında 20 Zilhicce 1101 (24 Eylül 1690) tarihli ikinci mektubu³⁵ göndermiştir. Bu

³³ M.T, vr. 96 a, sr. 3-19.

³⁴ M.T, vr. 97 a, sr. 9-17.

³⁵ Gönderilen ikinci mektup : "Dostâne inhâ olunur ki, gerü gitmemiz için bundan akdem mektûb tahrîr ve irsâl olunmuşdur. Lakin mü'ekked fermân-ı pâdisâhî ile Âstâne-i saâdete varmak üzere me'mûr olduğumuz ecilden eyyâm-ı şitâ gelmedin ve yollar bozulmadın bir gün evvel yollanmamız için tekrar ricâ olunur. Me'mûldur ki cenk esnâsında dahi götürdülen dostluğu ve oligelen resm-i ecnâsa i'tibârın ednâ derecesine bu kadarca riâyet ile emin ve sâlim

ikinci mektupta da heyet, birinci mektuba gönderme yaparak kış gelmeden ve yollar ulaşma elverişsiz olmadan, bir an evvel sağ ve salim olarak Osmanlı Devleti sınırına gönderilmelerini tekrar rica etmişlerdir.

Üçüncü mektup³⁶ 3 Muharrem 1102 (7 Ekim 1690) tarihlidir. Bu mektupta heyet daha önce gönderdikleri iki mektuptan ve çok sayıdaki görüşmelerinden geri gönderilmelerine ilişkin bir sonuç çıkmamasından kederle, hayretle ve sitemle bahsetmektedirler. Nitekim kar yağmasının yakın, ancak gidecekleri yolun 80-90 günlük uzak mesafede olmasından tedirgin olan heyet, çektikleri elemi ve beklentilerini "...*Bizi kışa komayasız, çekilen zahmetler sebebiyle 'alil olduk, insafda yerin bulsun, iki âdemi eziyet ile vallah-ül-azim bir nesne hâsıl olmaz. Cümlelizden iltimâs olunan budur ki, sâlimen gerü gitmemiz için bir an evvel izn alıvirmeniz ile bizi mahzûz idesiz memnûn oluruz...*"³⁷ ifadeleri ile dile getirmektedir.

Dördüncü mektup 3 Safer 1102 (6 Kasım 1690) tarihinde yazılmıştır. Bu mektup da yine heyetin gitme arzusu ve sitemleri ile başlamaktadır. Üç aydan beri üç defa mektup gönderdiklerini ve asla kendilerine bir cevap veril-

---

ser-hadde ulaştırılmamız bâbında izn alıviresiz. Bu def'a dahi müsâmahanız olur ise azizü'l in-tikâm cenâb-ı Bâri teâlâ hazretleri merâsim risâleti bu mertebe hor görenlerin 'adüvvüsü olduğun hâtırınıza getüresiz. Fi 20 Zilhicce sene 1101." *M.T.*, vr. 97 a, sr. 17-19, vr. 97 b, sr. 1-4.

³⁶ Üçüncü mektûb: "Dostâne inhâ olunan budur ki, fermân-ı pâdişâhi ile me'mûr olduğumuz üzere gerü gitmemiz husûsiçün iki def'a mektûbumuz bundan esbak hezârü'l-temas ile tarafınıza irsâl olunmuş idi. Lakin ol vakitden berü bu kadar günler mürûr idüp, hâliyâ eyyâm-ı şitâ dahi karîb olmağla şimdiye değin yollanmaduğumuzdan hayret ve elemde olduğumuz hafî değildir. En sonra gelen mektûbunuz vusûl buldukda gerü gitmeğe tekrâr izn istemek husûsî karar-dâdeniz olmuş iken sefer hengâmı itmeme karîb olduğun belki bizi yollamazlar deyü kendümüz mektûbunuzun cevâbın ve gerü gitmemizin talebin bir ay kadar te'hîr eylemiş idik. Vaktinde tâlib olduk, işde mâh-ı Eylûl dahi mürûr ve mâh-ı Teşrin-i evvel duhûl ider. Gideceğimiz yol dahi hayli mesâfedir. Hareket günümüzden nihâyetine seksen doksan günde ancak varılır, ne dimek (...?) 'akl ve ferâsetiniz muhîl olmuşa, bizim asıl geldiğümüzün gâyeti şevketlü kudretlü Pâdişâh efendimizin cülûs-ı hümâyûnlarının haberin a'zam-ı mülûk-ı nasârâ Roma İmparatoru ne tebliğ ittîğü ma'lûmunuzdur. Bu arada tarafeyne hayırlu bir iş görölmek dahi mümkün olaydı ne güzel görölmesiçün mukadder olmadı. Asıl me'mûr olduğumuz işe kadîmi konşular ve baba dostları arasında memdûh ve mergûb hüsn-i muâmele olduğı âşikâredir. Bu güne hüsn-i muâmeleye göre size dahi lâiyk olan budur ki temessükle sözüünüz icrâ olunup, geldiğümüz yoldan emîn ve sâlim vollaşınız ki cevâblarınız tebliğ oluna, meveddetlü dostumuzun sebkat iden meclislerde müşâhede olunan i'tidâl tebeanız tarafına ihlâsınızdan me'mûl ittîğümüz budur ki bizi kışa komayasız. Çekilen zahmetler sebebiyle 'alil olduk, insâfda yerin bulsun. İki âdemi eziyet ile vallahü'l-azim bir nesne hâsıl olmaz. Cümlelizden iltimâs olunan budur ki, sâlimen gerü gitmemiz için bir an evvel izn alıvirmeniz ile bizi mahzûz idesiz memnûn oluruz. Tahrîren fi 3 Muharrem, sene 1102." *M.T.*, vr. 97 b, sr. 5-19, vr. 98 a, sr. 1-3.

³⁷ *M.T.*, vr. 97 b, sr. 19, vr. 98 a, sr. 1-3.

mediğini kırınlıkla dile getiren heyet, muhataplarından “*cefâyı men’ ve eziyyeti ref’*” etmelerini ve avdetlerini istemektedir. Bu mektupta Osmanlı heyetinin sabrının tükendiğini ve sıkıntılarının arttığını görmek mümkündür. Nitekim şu cümleler heyetin manevî ve maddî durumlarının ne kadar bozulduğunu ortaya koymaktadır:

“...Bilinmez ne haldir ki konşuluğa ve dostluğa ve muhabbet-i sâbıkaya muvâfık iş ile gelmiş Devlet-i ‘aliyye kulları bu kadar eziyyet ile nefiy ü habs olmamız güyâ icrâ-yı kalîl olup, ve eziyyet üzere eziyyet olmak ile bu ana değin itlâk olunup halâs olmak ile mesrûr olmadık, ve tekrar âdemlerimiz ve davarlarımızın ekserin bu sovuqlarda meydanda yatur, görürüz. Rûseâ-yı devletiniz mâ-beyninde mu’teber dostumuz dahi ‘akl ve ferâset ve ihlâs-ı sadâkat bâbında mümtaz ve ser-efrâz olup, cibilliyetinizde merkûz olan ihlâs-ı sadâkat ile mülâhaza-i tâmm idüp, hüsn ü ihtiyâr ile gelenlerin mu’tâd-ı nâs üzere hüsn-i rızâsı ile girü gîtmeleri erzânî değildir. Bu takdîrce Hakk-ı sa’y ve ihtimâmınız lâzime-i zimmet hayr-hâhân devlet kelimidir, ve taraf-ı hilâfdır. Bir netice haber-endâz melhûz olurmu. Bilürüz bize i’timâdınız yokdur. Amma bî-na’z ve bî-garez tevcîh-i’akl ve sarf-ı zihn olup, sözümüz Hakk olduğundan şekk ve şübheniz kalmaz ve’l-hâsıl cümlelizden ricâ ideriz bu gadr ve cefâyı itmeniz, eyülerin sebebi ile olaki cenâb-ı Bâri ibâdu’l-laha iyilikler ihsân eyleye amin. Fî 3 Safer sene 1102³⁸.”

Komorn’da alıkonulan heyet bu dört mektuptan istediği sonucu alamayınca bizzat İmparator’a *iltimâsnâme* yazarak isteklerini dile getirmeye çalışmışlardır. İmparator’a yazılan *iltimâsnâme* şöyledir:

“...A’zam-ı mülûk-ı nasârâ ve efham-ı havâkin-ı milletü’l-mesihîyye Roma İmparatoru hazretlerinin şeref-i iftîhâr-ı çasârilerine iltimâs-nâmemiz budur ki, mu’tâd üzere girü refâh-ı hâl ile yollanmamız husûsîçün bundan akdem i’lâm olunup, ricâ olunmuş idi. Lakin bir seneye karîb olur bu tarafda meks ittirmek ile çekilen mihnet ve meşakkat nâzır-ı ibâdu’l-lah olan hazret-i mevlânın ma’lûmudur. Bundan sonra eğlendirilmeyüp, ser-hadd başına emîn ve sâlim ulaştırılmamız için tenbîh buyurulmak niyâz olunur. Der-i Devlet-i ‘aliyyeye cânîb-i iftîhâr-ı çasârilerinden gönderilen elçiler girü gitmek murâd eylediklerinde ne-mertebe refâhiyyet ve emniyyet ve riâyet ile girü îsâl olundukları ferâmûş buyurulmayup, ol mu’âmele bizim ile der-kâr olmak gerek idi ki hafî değildir. Hakk sübhâne ve te’âlâ hazretleri huluk ve

³⁸ M.T, vr. 98 b, sr. 2-13.

*hûb-ı haslet olan mülûke dâimâ hayırlı olan ahvâli ilkâ eyleye, fi 3 Safer sene 1102.*³⁹⁾

Bu nâmenin ifâde ettiği mâna şudur: Devletlerarası ilişkilerde elçilik gidiş ve dönüşlerinde mutâd olan, heyetlerin refah içinde sağ ve sâlimen memleketlerine avdetlerinin sağlanmasıdır. Ancak kendileri bu geleneğin hilafına olarak Komorn'da haps olunmuşlardır ve yazdıkları dört mektup ile gereğinin bir an önce yapılmasını istedikleri halde sonuç alamamışlardır. Heyet yaklaşık bir yıldır bu bölgede boşuna bekletilmektedir ve çektikleri mihnet ve meşakkatin haddi hesabı sadece Allah'ın malumudur. Oysa ki Osmanlı Devleti'ne Avusturya'dan gelen elçilik heyeti refah ve saadet içinde misafir edilmişler, istedikleri zaman emin bir şekilde geri gönderilmişlerdir. Avusturya kendi elçilerine gösterilen bu hüsn-i muameleyi unutmamalı, kendileri de sağ ve salim avdet ettirilmelidirler.

Rebiülevvelin (Aralık) sonlarında 500 atlı ve üç kaptan gelerek heyeti Komorn'dan almakla görevli olduklarını söylemişlerdir. Osmanlı serhaddine ulaştırılacaklarını ümit eden heyet, yola çıkarılmışlardır ve nereye yol aldıklarını bilmemektedirler. Nitekim "*...Nereye gideceğimizin haberin gelen kapudanlardan alınmak mümkün olmayup, adamlarımız halkın ağzın yokladılar. Kimi, yolda sizi izâle ideceklerdir ve kimi bir kal'aya habs ideceklerdir didiler...*"⁴⁰⁾ ifadeleri heyetin bilinmezlik yaşadığını göstermektedir. Başlarına gelen bu durumda ne yapmaları ve nasıl davranmaları gerektiği hususunda aralarında istişare eden heyet, karşı koymaya muktedir olmadıklarını bildiklerinden şartlara uygun davranmak kararı almışlardır. Buz tutmuş Tuna nehri üzerinden dualar okuyarak geçen heyet, yolların bozuk olduğu söylenilerek on iki konak kadar dolaştırılıp Pottendorf kalesine getirilmiştir.

c) Heyetün Pottendorf Kalesinde Hapsedilmesi ve Geri Dönme Çabaları

Komorn'dan kaldırılarak Pottendorf kalesine getirilen heyet burada hapsedilmişlerdir. Bu defaki mahpuslukları Komorn'dan daha ağırdır. Çünkü dışarı çıkmak bir yana kale içindeki bahçeye dahi çıkışlarına müsaade edilmemiş ve onları getiren askerler dahi bu kalede hapsedilmişlerdir. Heyet daha Pottendorf kalesine varmadan Avusturya vekillerine bir mektup yazarak getirildikleri bu yerlerde kendilerinin bir işi olmadığını ve insâf edilerek geri

³⁹⁾ M.T, vr. 98 b, sr. 13-19, vr. 99 a, sr. 1-3.

⁴⁰⁾ M.T, vr. 99 a, sr. 10-11.

gönderilmelerini ricâ etmişlerdir. Pottendorf kalesine vardıklarında ise bu mektuplarının cevabı gelmiştir. Cevaplarda, heyetin alıkonulmaları üç gerekçe ile sebebendirilmiştir. Bunlar:

a) Maslahat yani sulh gibi hayırlı bir işin olabilme ihtimali hâlâ vardır.

b) Osmanlı Devleti de giden Avusturya elçilerine aynı muameleyi yapmıştır.

c) Osmanlı Devleti, heyetlerinin Avusturya tarafında bulunmalarından memnundur; çünkü onları kendilerinden talep etmemektedir.

Heyet bu mektubu aldıktan birkaç gün sonra, İmparator'un sekreteri Pottendorf kalesine gelmiştir. Gelen kişinin belirttiğine göre yanında İmparator'un hangi şartlar ile sulh istediğinin yazıldığı bir mektup vardır, kendisi onu vermek ve cevabını alıp İmparator'a iletmekle görevlidir. Heyet getirilen kağıtları alıp almamakta çok tereddüt etmiş, ancak "belki Devlet-i aliye için uygun bir cevap vardır" beklentisiyle almıştır. Ancak bu mektupta belirtilen istekler, heyetin ilk görüşmelerde karşılıklarına getirilen ve kabulü imkansız saydıkları şartlardır. Bu şartların birkaçına göre bazı kaleler ile Tököli teslim edilmeli, Erdel kendilerine bırakılmalı, Dubrovnik Kalesi'nden ve haracından Osmanlı Devleti el çekmelidir.

İsteklerde bir değişiklik olmadığını ve Osmanlı Devleti'nin yararına hükümleri içermediğini müşahede eden heyet, İmparator'un sırdaşını yanlarına çağırarak cevaplarını vermişlerdir. Heyet şartların kabulünün imkansızlığına binaen mektubu alıp okumalarının bile bir hata olduğunu, abes yere alıkonulduklarını ve kendi arzularının avdet etmek iken eski bayatlamış sözlerin önlerine tekrar tekrar getirilmelerindeki maksadı anlayamadıklarını belirtmişlerdir. Ancak yine de kulluğun bir icâbı saydıklarından gelen kağıtlara cevap vermeye karar vermişlerdir. 7 Cemâziyelâhir 1102 'de (8 Mart 1691) heyetin şifâhen verdikleri cevapları karşı taraf kaleme almıştır. Heyet cevaplarında alıkonulmalarında gerekçe gösterilen üç hususa açıklık getirmeye çalışmıştır. Bu hususlar:

1) Pottendorf'a getirildiklerinde heyetin aldıkları mektuba göre alıkonulma gerekçelerinden ilki belki sulh olur düşüncesiydi. Nitekim heyet Viyana'dan ayrılmak üzere iken İmparator'un yanındaki Kardinali gelerek barış konusunda görüşme yapmış, ancak Osmanlı Devleti açısından kârlı bulunmadığı için heyet bunu kabul etmemiş, sadece mübadele konusu Âstâne'ye dönüldükten sonra bildirilir denilerek müphem bırakılmıştı. Do-

layısıyla heyetin gösterdiği bu ılımlı tavır ile kendileri lehine sulh olabileceğini düşünen Avusturya, heyeti tutmaya devam kararı vermiştir.

Heyet bu gerekçeye verdikleri cevapta kendilerinin Viyana'dan memleketlerine avdet için ayrıldıktan sonra kimseyi mükaleme için davet etmediklerini, Kardinal gibi yanlarına gelen kişilere de sulh konusunda, ilk toplantılardaki sözlerinden farklı bir şey söylemediklerini, sadece tesadüfen akıllarına gelen mübadele konusunu söylediklerini ancak onun da imkânsız diye kabul edilmeyip görüşmenin kesildiğini belirtmişlerdir. Daha net bir ifade ile heyettekiler, Viyana'ya geldikleri ve ilk görüşmelerde dile getirdikleri şartlardan gayri bir şey kabul etmemek konusunda ısrarlıdırlar. Zira heyetin belirttiğine göre alıkonuldukları yaklaşık üç yıllık süreçte İmparator etraftan kendisine pey der pey ulaşan haberler ile değişen ve gelişen haller hakkında bilgi sahibi olur iken, heyet haber rüzgarlarından mahrum her şeyden bî-haberdir. Böyle bir durumda anlaşmanın çerçevesi nasıl belirlenebilirdi?

2) Heyetin alıkonulmalarında gösterilen ikinci gerekçe Osmanlı Devleti'nin de Avusturya elçilerine aynı muameleyi yaptığı iddiasıydı. Heyet bu iddialara karşı Osmanlı Devleti'nin Avusturya elçilerini küçük düşürecek tutumlardan kesinlikle kaçındığını, eskiden gelen elçiler bir yana, şimdi iki ülke arasında savaş durumu mevcut iken bile gönderilen elçilerin iyi ağırlandıklarını söylemişlerdir. Nitekim heyete göre gönderilen Kont Kaprara (*Albert Caprara*)⁴¹ ve diğer elçi⁴² istedikleri yerde konaklamışlar, elçi Kaprara İstanbul'dan Edirne'ye diğer elçi de Edirne'den İstanbul'a kendi istekleri ile göç etmişler ve kara yada deniz hangi yolu tercih etmişlerse o yoldan gitmişlerdir. Yollarına kimse engel olmamış, istedikleri elçiler ile görüşüp bütün haberlere vakıf olmuşlardır. İstedikleri yerleri gezmişler, nafakalarını daima almışlar, yanlarına tayin olunan paşalar, çavuş ağaları ve yeniçeriler tarafından itibar görmüşler, peşlerine de kimse düşmemiştir.

Heyet Osmanlı Devleti'nde olduğunu belirttiği uygulamayı kendilerine yapılan muamele ile karşılaştırdığında maruz kaldıkları muamelenin bir

⁴¹ Avusturya İmparatoru, Osmanlı Devleti ile aralarında savaş durumu belirince Albert Caprara adlı fevkalade elçisini henüz devam etmekte olan Vasvar Barışını uzatmak üzere Şubat 1682'de İstanbul'a göndermiştir. Peter Broucek, "Der Feldzug von 1683 und der Entsatz Wiens in der Schlacht am Kahlenberg", *Österreich und die Osmanen, Prinz Eugen und seine Zeit, Schriften des Instituts für Österreichkunde* 51/52, Viyana (1988), s. 56.

⁴² Diğer elçinin adı Baron Okman (?) olarak verilmiştir. Ancak eserde yabancı şahıs ve yer isimleri gerçeğinden çok farklı yazıldığından aslı tesbit edilememiştir.

benzerinin olmadığını düşünmektedir. Nitekim “...Kangı elçi nâmenin cevâbın aldıktan sonra bir sene alıkonulmuştur ve söz külliyet ile geldikten sonra bir dürlü cevâba tâlib değil iken kangısı yoldan döndürülmüştür ve habsden habse ‘alel za‘ife ile nakl olunmuştur ve Devlet-i ‘aliyye kullarından birisi kangısına bir dürlü acı cevâb söylemiştir...”⁴³ ifadeleri heyetin kendilerine yapılan muameleyi hak etmediklerini düşündüklerini ve geri gönderilmeleri konusundaki sabırlarının tükendiğini göstermektedir.

3) Heyete sunulan alıkonulma gerekçelerinin üçüncüsü Osmanlı Devleti’nin, elçilerin Avusturya tarafında bulunuşundan memnun olduğudur. Zira kendileri heyeti geri çağırarak için ne mektup ne de adam göndermişlerdir.

Heyetin buna verdiği cevap iddianın mesnetsiz olduğudur. Nitekim heyete göre Osmanlı Devleti’nin iç dünyasını kendilerinden daha iyi kimse bilemez. Dolayısıyla tavırları ve uygulamaları ile ilgili yorumu yapmak kendilerinden başka da kimseye düşmez. Sadrazamın⁴⁴ heyetin Avusturya’da kalmasından memnun olduğu düşünülemez, çünkü o, Avusturyalıların son savaşlarda kazandıkları başarılar dolayısıyla kendilerine yukarıdan bakacağını düşündüğünden heyetin yola çıkmasını bile istememiştir.

Heyet, kendilerinin mektupla ya da bir adamla geri çağırılmamalarının devletin bu halden hoşnut olduğuna delalet etmeyeceğini belirtir. Nitekim heyetin yanlarında getirdikleri Nâme-i Hümâyûnda bir an evvel geri gönderilmeleri istendiği gibi, Mustafa Ağa yediyle gelen mektuplarda da bir an önce avdet ettirilmeleri tembih olunmuştur. Öte yandan kendileri üç senedir Avusturya canibindedirler ve bu zaman zarfında Devlet-i aliyye tarafına sadece bir adam göndermelerine müsaade olunmuştur, o da yolda hapsedilmiştir. Bu durum Osmanlı Devleti’nin de malumudur. Gönderecekleri adamın tutuklanacağını bilmektedirler. Dolayısıyla heyet şu soru ve cevabı ile muhataplarını ikna etmek istemektedir:

“...Yoksa bizim ile giriftâr-ı mihnet olmak için bir âdem dahi mi göndersünler, vallahül-azim bu edna kulların merhamet eyledikleri için kimesneyi göndermediler ve bilâ-riyâ bizden pâk cevâb istenür ise biz on sene bunda böyle habs olsak kimesne gelmez, söyledüğümüz söz gerçektir. Hâtırlarına bir nesne gelmesün. Âdem varup, gelmek için resm-i ecnâs

⁴³ M.T, 101 b, sr. 10-13.

⁴⁴ Zülfikâr Paşa, Avusturya’ya elçilik ile görevlendirildiğinde sadrazam, Tekirdağlı Bekri Mustafa Paşa’dır. Mustafa Paşa 1 Mayıs 1688-9 Kasım 1689 seneleri arasında sadrazamlık yapmıştır. Aralık 1689’da Malkara’da vefat etmiştir. S’O, C. 4, s. 1189.

gözedilmek ister. Emn ü aman kâğıdları me'mûlü'n-bih gerekdir. Herkesin irâdeti elinde durmak hakdır. Âteş-i harb ü kıtâlî söndürmek Allahü te'âlâ hazretlerinin yaratduğu çeşme mekşûf olmak lâzımdır. Ve mâdemki bu resm gözedilmeyüp biz bu hâldeyiz bir hayırlu iş bitmez..."⁴⁵

Anlaşılabacağı üzere heyet bir adam yollanmasının gereksiz olduğuna ve gelmeyeceğine, çünkü gelecek kişinin de kendileri ile aynı kaderi paylaşacağına ve bunun Osmanlı Devleti'nin malumu olduğuna ve zor ve cebr ile tutulmalarının hiçbir yararı olmadığına dikkat çekmek istemektedir.

Elçilik heyeti bu cevaplarından sonra Viyana'dan haber beklemeye başlamıştır. Yaşadıkları ortam elverişsizdir. Dört duvar arasında hapsolmuşlardır ve onların görüşüne göre zaten var olan sıkıntıları ve kederleri kemal mertebeye varmıştır. Heyet Pottendorf kalesine hapsedilişlerinin 142. gününde 8 Şevval 1102'de (5 Temmuz 1691) İmparator'un vekili Kont Kinsky'ye bir mektup⁴⁶ yazıp göndermiştir. Heyetkiler bu mektubu, Avus-

⁴⁵ M.T, vr. 102 b, sr. 1-7.

⁴⁶ Kinsky'ye gönderilen mektup şöyledir: "Dostâne inhâ olunan budur ki; bundan akdem mektûbunuzda pey-ender-pey vâki' olan şikâyetimizden Çasârı Korta'nın(?) ta'accüb ittüğün yazmışsınız, şikâyet etmekden esbâb-ı şikâyeti tertîb itmek ne mertebe Hak'dan ba'id ise lâ-yen-katî' şikâyeti mücib bir alây ahvâl nâ-şanide zuhûr ittüğüne bizim dahi hayran olmamız sizin ta'accübünüzden katı çok Hakka karîbdir, inşâ-Allahü teâlâ bu ana değin Devlet-i 'aliyye'de me'külât ve melbûsât ve mefrûşatımızda zarûret ve bunun dört divâr arasında bed-re'y hendek suyu ile eziyet ve kimse ile görüşülmemek için muhkem bekçiler ile mahbûs olduğumuz yokdur ki ana binâen şimdiki hâlimize şükr idelim. Şikâyet itmeler ma'lûmdurki üç seneden mütecâviz oldu, efendilerimizden ayrıldık. Ve hâliyâ başımızda bu kadar dağdağa-i harcımız vardır ve bizi şevketü kerâmetü Pâdişâhımız hazretleri "Nâme-i Hümâyûnunu varınız mahalline teslim eylen ve eğlenmen gidin" deyü fermân buyurdıkları yedinize teslim eyledüğümüz Nâme-i Hümâyûnda ve saâdetlü sadrıazam hazretlerinin mektûblarında musarrah olduğu ma'lûmunuzdur. Ve illâ varın sizi habs ve esir ve eziyet itsünler için göndermediler. 'Ale'l-husûs ki, Çasâr size virilen ta'yinât akçesi ke'l-ewvel virilüb refâhiyyetinizi ister, zarûret çekdüğünüzüze rızası yokdur deyü mukaddemâ Komorn'dan gelen mektûblarınızda yazılmışdır. Lisân-ı çasâriden sâdır ve sizin mektûblarınızda yazılmışdır. Refâhiyyetin âsârı böyle iktizâ itmezdi. Resm-i kadîm virile gelenden şey-i kalil virilmede refâhiyyet bulunurmu, 'ale'l-husûs ki sizden matlûb olan resm a'deti pey-der-pey sizin Devlet-i 'aliyyeye gelen elçilerinize merhûm ve mağfûrûn-leh Sultân Süleymân hân hazretleri zamanından bu ana gince Pâdişâhımızın pişin virdüğü şeydir. Bunı bize minnet ile niçün virirsiniz, ol gelen elçilerinize olan riâyet tevârihler ile zabt olunduğu mukarrerdir. Anlar şöyle dursun yakın zamanda gelen elçileriniz hâliyâ yanınızdadır. Devlet-i 'aliyye anları bizim gibi habsden habse gezdürüp pazara gidenlerin çarsuya ve pazara çıkarmayup istedikleri şeyi aldurmayup her şeyin bahâları iki üç seneden berü ma'lûmumuz iken aldıkları bahâ kadar bir ol kadar dahi üzerine zamm idüb, fâidelenürler, böyle iken gelen nesne her şeyin eyüsü olsa yine gam değildir. Amma yedüğümüz etmek mahlût çiğ hamırdır, ve aldığımız et satılmayup kassab dükkânında bayat kalan etdir. Davarlarımıza virilen otlak kendü atlarının ayağı altında kalmış bayat otlakdır. Bilürüzki buna dahi ta'accüb it-

turya yetkililerinin suçu kendilerine yıkmalarından ve sıkıntılarını iletmediklerinden dolayı sorumlu tutulmaktan korktukları için yazmışlardır. Heyet buna benzer mektupları sıkıntılarını dile getirmek amacıyla zaman zaman göndermişti. Anlaşıldığına göre İmparator ve Avusturya yetkilileri heyetin çektiğini söylediği sıkıntulardan şikayet etmelerine şaşırmakta, şükretmelerini istemektedirler. Heyet ise gönderdikleri bu mektupta ilk bu hususa dikkati çekmektedirler. Nitekim bu ana değin Osmanlı Devleti'nde yiyecek, giyecek, içecek sıkıntısı çekmediklerini, hendek suyu içip, dört duvar arasında kimse ile görüştürülmeden hapis olmadıklarını ve eski durumları ile kıyaslandığında şükredilecek bir yanlarının bulunmadığını ifade etmişlerdir. Şöyle ki Zülfikâr Paşa'nın belirttiğine göre değerinden çok pahalı alıp yedikleri ekmeğe içine bir şeyler karıştırılmış çiğ hamur; et, kasaplarda satılmamış kalmış kokuşmuş et; davarlarına verilen ot, atların ayakları altında kalmış bayat ottur. Kendilerine verilen erzak akçeleri de ihtiyaçlarını karşılamakta yetersizdir. Heyete göre pey der pey bin minnet ile kendilerine gönülsüz olarak verilen erzak parasını Osmanlı Devleti Sultan Süleyman zamanından beri

seniz gerekdir. Amma mahall-i ta'accüb olmadığı bundan ma'lûm olabilirki habsimiz düşman elinden virilmek lâzım gelince 'akl-ı küll sâhibi olana ta'accüb ve gayr-i ta'accübe hâcet kalmaz böyle iken bir alây hayvânâtı da gidermeğe izin virmediğinizden iktizâ hasebiyle yemlerini kesdik. Refâhiyyetimizin biri dahi budur, bunamı şükr idelim, şikâyet itmeyelim, kadîme riâyet ile def-i zarûretimiz istemezseniz mâ-beynde bu ana değin câri olan resm-i 'âdi eğer geçmişimiz ile ma'an rûz-merremiz hâliyâ virilür ise biraz resm-i kadîme ri'âyet ile def-i zarûret itmiş oluruz, ve illâ bundan sonra melbûsât ve mefrûşâtımız makûlesi şöyle dursun davarlarımızın yemlerin def ittüğünüz gibi sâir şeyimizi def ü ref idüp, böyle habsde kemâl zarûret ile geçinmek iktizâ ider. Evvelâ harçlığımızı Komorn'da habsimizde bize harc ittürdüğünüz sene âhirinde bizi yollarlar deyü bu makûle şeyi lisâne getürmedik. Lakin insafsızlık hadden tecâvüz itmekle bizi ne derece getürdüğünüz andan ma'lûm olaki zarû[r]etimiz lisâne ve kaleme gelmiştir. Şikâyetimizden 'acziniz mukarrer idüğü ma'lûmumuzdur lakin bizim dahi böyle habsde 'acimiz nihâyetden aşmıştır. Bunda işimiz yokdur. Harcımız size habsimiz gibi âsân olmadığı nümâyân olunur. Bizi tutmanızdan yollayın hem şikâyetimiz ref idersiniz ve hem harcımızdan kurtulmuş olursunuz. Bu takdîrce ref-i gâile için bir maslahat murâdımızı olur, veyâhüd edâ-yi resm cülûs-ı hümâyûn için bir adamınız gönderilmek ihtiyârınızı olur Devlet-i 'aliyye kapusu güşâdedir. İhtiyârî ile gelüp gidene gelme, gitme dimezler. Yohsa zahm-dâr olan elbette şikâyet idicidir. Sizden bir şeyi taleb itmeziz. Ve amma bizi kendü işiniz için habs idüp de resm-i ri'âyetde bu kadar cevri ü ziyet itmenin bir dürlü lüzümü olmadığına düşmanınız olanlar şöyle dursun kendü dindâşlarınız da değmede ma'kûl ve münâsib görmez. Bu ana değin yazmadığımız ahvâl kalmadı. Ancak yazılması ve bildirilmesi lâzım gelür, zarûretleri tekrâr tekrâr yazmadınız deyü siz yine bizi (?) idersiniz bu töhmetden isnâd olunmasın deyü işbu mektûbumuz tahrîr olunmuştur. Dahi ne demek lâzım gelür ki ma'lûmunuz olmya. Heman keyfiyyeti ahvâlimizi dahi âlimü's-sırr ve'l-hafiyât cenâb-ı Rabbü'l-âlemin hazretlerine havâle idelim. Verâ-i perde gıybedden zuhûr ider ise emr-i şeriflerine râziyuz. Fi 8 Ramazan 1102..." M.T, vr. 103 a, sr. 4-19, vr. 103 b, 1-19, vr. 104 a, sr. 1-11.

gelen Avusturya elçilerine peşin olarak vermiştir. Şu halde Avusturya kendilerini avdet ettirecek olursa hem bu şikayetlerinden hem de ödedikleri harçdan kurtulmuş olacaktır. Heyet bunu istemekte ve beklemektedir. Her şeyin ötesinde kendilerinin şikayet ettikleri asıl nokta üç senedir efendilerinden, ülkelerinden ayrı tutulmaları ve Nâme-i Hümâyûnlarının hilafına olarak ve hapsedilmeleridir.

Heyet, İmparator'un vekili Kont Kinsky'den 29 Rebiülâhîr 1103 (19 Ocak 1692) tarihli bir mektup almıştır. Mektup heyetin uzun zamandır beklediği geri dönüşlerine izin verildiği haberini içermektedir. Bu izin mektubu şöyledir:

"Fî 29 Rebiülâhîr sene 1103, gibbe-zâ inhâ-i muhlis-âne budur ki yolunuz sa'id ola. Bundan akdem mektûbunuz vâsıl olmuştur. Arzunuza muvâfakat eylememiz karar-dâdemiz olmağla bu ana dek gayrî cevâbımız virilmedi. Geçen kış eyyâmında Tuna ile gidilmek mümkün olmayup, karadan ise bir yerden gönderilmeniz insâniyete lâıyk olmamağla bu vakitlerin güzelliği beğenilmişdir. Fasl-ı huçeste bahâr olup Tuna suyu açılmak ile Çasâr efendimiz kalbinde merkûz olan mülâyemetleri muktezâsınca sa'âdet ve meymenet ile girü gitmenize izin buyurdular. Ve sizi dahi âğâh eylemek için tenbîhler olmuştur. Ve bundan evvel gelen mektûbunuzda dört madde irâd eylemişsiniz. Birinde in'ikâd-ı sulh olmaduğı sebebini üzerimize atmağla cehd eylediniz. İkincide bu kadar zaman bu tarafda alıkonduğunuzdan şikâyet itmişsiniz, üçüncüde bellü başlularınız ile mektûblaşmağla koy-maduğumuzı zıkr itmişsiniz. Dördüncüde virile gelen nesne virilmedüğün 'add eylediniz. Bunlara işe cevâb virilmişdir. Tekrâren redd-i cevâba hâcet kalmadı. Evvelâ habt eyledüğümüz mükâlemelerden ziyâdesiyle isbât olundu ki bizim gayri dürlü kavlimiz olmuş idi. Siz ale'l-ıtlâk birkaç madde irâd itdiniz. Biz ise cevâb eyledik ki öyle mübhem söz ile sulh olmaz, cüzviyatâne inüb, ale'l-infirâd söyleşmelüdür ki, alıkonulacak ve kasr-ı yed olunacak yerler ma'lûm olup, düşülecek yerlerin mübâdelesini ve yıkılacak muhtell yirlerin hedmi dahi bellü olmağla sınır ta'yîn-i tâmm ile kesile, hatta bu vech üzere tarafeynin emniyeti ve reâyâ-yı 'ibâdu'l-lahın rahatı ba'de-l-yevm temkîn üzere bekâ bula. Siz ise bu makûle 'ale-l-ihtisâs müzâkereye râzı olmadınız ve Devlet-i 'aliyyeye danışınız deyü ilkâ olunmuş iken, "bizde olan söz-i 'akd sulha kâfidir, an[la]şılmayacak şeyi niye danışuruz" deyü cevâb virdiniz. Bu söze musırr olmanız ile hayli zaman mürûr eyledi. 'Âkıbet âdem gönderdiniz. Geldüğünde suâl eyledik. İş bitürmeğe ve sulh bağlamağla

ulâğınız cevâb getürdü mü, evvelki sözden gayri söz getürmedi deyü kat kat cevâb eylediniz. Sonra gitmek üzere olduğunuzda mahremiyet üzere Kardinal ile görüşülüb, ba'z söz lisâne gelmiştir. Ve ol sözleri tekrâr müzâkere eylemek için Çasâr efendimizin mahrem-i esrârı Senyör Deburtemberg(?) Komorn ceziresine gönderilmiş idi. Söz anda kaldı ki evvel lisâne gelen mevâdd makbûl-ı tarafeyn olur ise istikâmı için biriniz Devlet-i 'aliyyeye gide. Der-devlet redd ve kabûlüne muhayyer ola. Lakin ol vakitte bizim zarûretimiz olmamağla ne iktizâ ider idi. Sizin kurduğunuz tarîke zâhib olmak ve sulh mükâlemesi tekrâr ele alınup, söyleşmek için görüşmeğe da'vet olduğunuzda râzî olmayup, aslâ bu bâbda cevâb eylemediğümüzden bizde külliyet ile sükût eyledik. Zirâ bir hoşca mufassal her madde mukaddem mükâlemeleri ile söyleşilüb, fûrâde fûrâde karara konmadın maslahat eylemeye ol vakitte gâlib olan kılıcımızın tahammülü yoğidi. Pes ol vakitte sulh olmamanın suçu bizim üzerimize yıkılmazki. Biz tekrâr sizinle sulh söyleşmeğe hâzır olmuş idik. Belki size haml olunurki ohgelen bir kâide-i maslahatın söyleşmesine kâil olmadınız. Bu esnâda İngiliz Kralı elçisini der-i Osmâniyyeye gönderüp mûmâ-ileyh şehri Edirne'ye varup, vefât iden vezir-i â'zam Köprülü Oğlu Mustafa Paşa ile görüşüdükdün sonra sizde min-ba'd 'akd-i sulha ruhsat olmaduğın anlamışızdır. Lakin sizin 'avdetiniz için ikdâm eylemediler. Ve vezir-i â'zam-ı sâbık tarafından Mustafa Ağa yediyle gelen mektûbunda girü gitmeniz için derc olunan cevâb maslahat görölmedüğüne meşrût ve merbût olmağla temşiyet-i maslahata bir dürlü liyâkat kalmaduğundan âşkâre olmuşdur ki, sizinle sulh maslahatını görmek arzusıyla sizi bunda alıkomadık. Ancak halk beyninde sulh olmanın zimmeti üzerimizden ref eylemek için sizi bu kadar, bu kadar zaman bunda alıkoyduk. Zirâ tiz girü gönderilmiş olaydınız sulh olmamanın töhmeti ve beşer kanın döküldüğü ve döküleceğinin günâhını üzerine almak Çasâr'ın kendü merhametine lâyk iş değildir. Pes sizin bunda alikonmanız bizden ne tarîk ile ve ne niyyet ile ve ne mülâhaza ile olduğu âşikâre olup, Hakka muhâlif işde olmaduğumuz bellü oldı ve düşmanlarımız olan efendileriniz ile mektûblaşmağla ve haberleşmeğe dahi mâni' olduğumuza âkil olan kimesne ta'accüb eylesün. Mâbeynimizde cenk var iken kangı resmde ve kangı kânûnda vardır ki birbirimize kılıç çeküp ve âteş-i harb bu mertebe şü'lelenmiş iken devlet tarafı ile siz istediğünüz gibi mektûblaşasız ve bizim adamlarımız ile esnâ-yı cenkde ne gûne mu'âmele olunduğı ma'lûm-ı 'âmmedir. Ve ma'îşetiniz için virile gelen nesne virilmedüğüne müte'allık sözümüz budur ki her ahvâl ve 'ale'l-husûs ruhsatınız kalkduğı mülâhaza

*olundukdan sonra yine de kayırılmışsınız. Şikâyet olunacak hâl yoktur. İşte her ahvâl i'lâm ve beyân olunmuştur. 'Âlem-üs-sırr ve-l-hafıyyât olan Rabb-ül-'âlemine ma'lûmdurki siz sulhü fesh eyleyüp bizim üzerimize yürüdüünüz. Ve biz kendi hıfzımız için cenge mübâşeret eyledik. İrâde-i 'aliyyesine kalmışdır ki 'inâyet ve merhamet eyleyüp, beşer kânın dökülmesin. Esr girü mükedderü'l-hâl olan tarafeynin reâyâsına âsâyış ve istürahatı ihsân eylemeğe kendüsü kâdirdir. Anın hıfz imânına sizi dahi ısmarladık ve's-selâm.'*⁴⁷

Söz konusu ettiğimiz bu mektuptan anlaşıldığına göre Avusturya tarafı şu hususların kabul görmesini istemektedir:

a) Avusturya İmparatoru, heyetin İstanbul'a dönme arzularına kendileri de ortaktır; ancak geçen kış günlerinde Tuna nehri donduğu için çok sıkıntı çekebilecekleri düşüncesiyle bırakılmamışlar, dönüş izni için mevsimin uygun olmasını beklemişlerdir. Geri gönderilmeleri için alternatif olan kara yolu ise çok güvenli olmadığından tercih edilmemiştir. Dolayısıyla en uygun şartlar Tuna nehrinin buzlarının çözüldüğü vakittir, yani izin verdikleri bu anlardır.

b) Osmanlı heyetinin şikayetine sebep olan hususlardan kendileri sorumlu değildirler. Sulhun olmamasının vebali üzerlerine atılamaz. Çünkü Osmanlı heyeti sulh için sadece birkaç müphem madde ileri sürmüştür. Kendileri ise düşmekte olan kalelerin durumlarının belirlenmesi, yıkılacak yerlerin belli edilip sınır tayin edilmesi, kalelerin el değiştirmesi gibi önemli konuların ayrıntılı olarak görüşülüp karara bağlanmasını istemişlerdir. Teklifleri kabul edilmediği gibi, heyet bu istekleri "kabulü imkansız" bulduğundan İstanbul'a bildirmeye bile lüzum görmemiş, kendi maddelerinin kabulünde ısrarcı olmuştur. Bu gereksiz ısrar ile çok zaman kaybedilmiştir. Diğer yandan Osmanlı Devleti ile aralarında devam eden savaşta kendileri galip durumda iken, önerilen maddeleri ayrıntılı olarak incelemekten acele bir şekilde onaylamaları söz konusu olamazdı. Kaldı ki heyeti hemen geri göndermiş olsalardı anlaşma yapılmamasının töhmeti üzerlerinde kalacaktı; beşer kanın dökülmesinden haksız yere sorumlu tutulacaklardı.

c) Heyetin maslahat ruhsatları geçerliliğini kaybetmiştir. Dolayısıyla kendileri maişetleri için verilen malzemelerin eksikliklerinden şikayet etmekte haksızdırlar. Çünkü onlar yetkisiz kimseler olmalarına rağmen ihtiyaçları karşılanmak suretiyle yine de kayırılmış, gözetilmişlerdir.

⁴⁷ *M.T.*, vr. 104 a, sr. 11-19, vr. 104 b, sr. 1-19, vr. 105 a, sr. 1-19, vr. 105 b.

d) Osmanlı heyeti kendi efendileri ile haberleşmelerinin engellenmesine şaşırılmamalıdır. Zira hiçbir devlet savaş halinde bulunduğu bir devletle, ülkesinde bulunan kişilerin rahatça haber akışında bulunmasına müsaade etmez. Bu, devletlerarası kanun ve usulde olagelmıştır.

e) Savaşın başlatılması sorumluluğu Osmanlı Devleti'ndedir. Çünkü Osmanlı Devleti, Avusturya ile barış halinde olmasına rağmen bunu yok sayarak üzerine yürümüş, onlar da kendilerini savunmak zorunda kalmıştır. Bu Allah'ın da malumudur.

Öncelikle Avusturya İmparatorunun heyetin can güvenliğine, sağlık ve sıhhatine bu kadar yakın alaka duyması söz konusu olamaz. Nitekim heyetkilerin hapis hayatları esnasında gördükleri muameleler bunu teyit etmektedir. Kaldı ki yine mektuptan anlaşıldığı üzere Avusturya Osmanlı heyetini maslahat ruhsatlarının artık geçerli olmadığı ve Osmanlı Devleti'nin iadelelerini önemsemediği yetkisiz kişilerden ibaret bir ekip olarak kabul etmektedir. Bu yönü ile ele aldığımızda Avusturya'nın heyeti düşünerek en uygun mevsimi ve günleri beklediğine inanmak doğru olmaz.

Bunun gibi sulhun yapılamamasının sorumluluğunu heyetin üzerine yıkmakta doğru değildir. Avusturyalıların Macaristan'daki Temeşvar (*Timișoara*), Arad (*Arad*), Göle (*Gyula*) gibi henüz teslim olmamış Osmanlı kalelerini talep etmeleri, Venedik Cumhuriyeti'nin Ağrıboz (*Chalkis*) adasıyla beraber Bosna (*Bosna*) ve Hersek'te (*Hercegovina*) bazı yerlerin kendilerine verilmesini öne sürmeleri, Lehistan'ın yine Osmanlıların elindeki Kamaniçe (*Kamanec-Podolskij*), Podolya ve Ukrayna'yı istemeleri heyetin anlaşmaya yanaşmamasına sebep olmuştur. Dolayısıyla uygun bir anlaşma zemini oluşsaydı, heyet sulhu kabul etmekte tereddüt etmezdi. Nitekim bir an önce ateşin kesilmesi birden fazla cephede zayıf veren Osmanlı Devleti'nin işine gelirdi. Oysa ki Avusturya aynı anda Fransa ile de savaş halinde bulunmasına rağmen Osmanlı cephesinde kazançlıdır, kuşatma halinde tuttuğu düşmesi muhtemel kaleler vardır, daha fazla kârlı çıkacak iken yapılacak bir sulh ile askerî başarılarının önünün kesilmesini istememektedir.

İki ülke ilişkilerinin bozulması ve savaşa dönüşmesi sorumluluğunun Osmanlı Devleti'ne ait olduğunu kabul etmek gerekir. Çünkü Vasvar (*Eisenburg*) anlaşması (1664) devam ederken ve anlaşmanın bitmesine yaklaşık 20 yıllık bir zaman varken, ayrıca Avusturya, barışın devamı için elçi

göndermiş iken sefer açılması Osmanlı Devleti'nin lüzumsuz ve sonucu itibariyle de başarısız -askerî, iktisadî ve siyasî açıdan- bir girişimidir. Hangi ithamlar ve savunmalar yer alırsa alsın Zülfikâr Paşa'nın kendilerine geldiğini belirttiği 29 Rebiülâhîr 1103 (19 Ocak 1692) tarihli bu mektup, şüphesiz ülkelerine dönme mücadelesi veren ve akıbetlerinin ne olacağını kestiremeyen heyeti ziyadesiyle sevindirmiştir.

SONUÇ:

Zülfikâr Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyeti, Sultan II. Süleyman'ın cülûsunu bildirmek, gerçekte ise Avusturya ile sulh imkânı aramak için Viyana'ya gönderilmiştir. Heyet Avusturya, Venedik ve Lehistan temsilcileri ile on dört kez bir araya gelmesine rağmen müzakerelerden olumlu bir sonuç alamamıştır. Neticesiz görüşmelerin ardından avdet ettirileceklerini düşünen heyet, Komorn ve Pottendorf'ta göz hapsine alındıkları gibi, ulak gönderemediklerinden dolayı İstanbul ile olan bağlantılarını da kaybetmişlerdir. Ancak avdet ümitlerini yitirmediklerinden Avusturya vekil ve yetkililerine yazdıkları mektuplar ve İmparator'a yazdıkları *iltimasnâme* ile dönüş izinlerinin verilmesini rica etmişlerdir. Bu mektuplardan heyetin ne derece mağdur olduğunu, acz içinde bulunduğunu ve bu durumdan ne mertebe şikayetçi olduğunu anlamak mümkündür. Avusturya tarafına bakıldığında onlar, Osmanlı Devleti'nin kabul etmeyeceği anlaşma şartları ileri sürerek zaman kazanma ve heyeti oyalama taktiği gütmektedirler.

Alıkonulmaları ve oyalanmalarındaki gerçek sebep, kanaatimizce 1686'da batıda Fransa ile olan anlaşmazlığının savaşa dönüşmesine ve iki cephede birden savaşmasına rağmen Avusturya'nın, Budin, Varadin, Eğri, Belgrad gibi kalelerin alınmasında başarı göstermesi ve cephelerdeki durumun netleşmesini beklemeyi uygun bulmuş olmasıdır. Nitekim Avusturya'nın Bosna'da Osmanlı askerinin durumunun ne hal alacağını ve kuşattıkları bazı kalelerin ellerine düşüp düşmeyeceğini beklemek istemesi mantıklıdır. İşte bu bekleyiş içinde durumun kötüye gitmesi ihtimaline karşılık heyetin alıkonulması gereklidir ve Avusturya bunu yapmıştır.

Bu bağlamda Avusturya'nın Osmanlı Devleti ile yapacağı bir barışı Fransa'nın arzu etmediği açıktır. Nitekim böyle bir durumda Fransa, Avusturya'nın bütün gücü ile kendine yöneleceğini düşünmektedir. Avusturya tarafı olan İngiltere ve Hollanda ise bu hususta karşı oldukları Fransa aleyhine, var güçleri ile Avusturya ve Osmanlı Devleti'nin arasını bulmaya

çalışıyorlardı. Özellikle de Hollanda, Osmanlı Devleti ile olan ticaretlerinin devamlılığı için barışın sağlanmasına, arabulucu sıfatıyla büyük gayret sarf ediyordu. Dolayısıyla bir yanda Fransa cephesi diğer yanda başarı kazandığı Osmanlı cephesi arasında kararsızlık yaşayan Avusturyalılar, başarılarına bağlı olarak sulh için isteklerini artırmışlar; ancak bu istekleri kabul olunmayınca heyeti alıkoymak suretiyle cephelerdeki gidişatlarını takip etmeyi uygun bulmuşlardır. Heyettekiler ise gerek Viyana'da Avusturya ve müttefikleri Lehistan ve Venedik elçileri ile yaptıkları müzakerelerde, gerekse Komorn ve Pottendorf'ta alıkonulduklarında yanlarına gönderilen kişilerle yaptıkları görüşmeler ve yazdıkları sulha müteallik mektuplarda ilk söyledikleri şartlardan dönmekte ısrarcı olmuşlardır.

Netice itibariyle heyet, Avusturya'nın çıkarları doğrultusunda Komorn ve Pottendorf'ta hapsedilmiştir. Bu hapis hayatı onların tahmininden uzun ve sıkıntılı geçmiştir. Ancak avdet ettirilmeleri hususunda ümitlerini yitirmediklerinden Avusturya yetkililerine sürekli yazdıkları mektuplar ile dönüş mücadelelerini sürdürmüşler, geç de olsa netice almayı başarmışlardır.

خان حضرتی زماندن بوانه کلنجه پادشاهزک پیشین و بردو کوشیدر بونین بزه منت ایله
 نیچون ویررسکر اولکلان لچیلر بکزه اولان رعایت تواریخلر ایله ضبط اولند و بی مقرر د ر آنلر شویله
 طورسون یقین زمانده کلان لچیلر بکزه حالیا یا نکرده در دولت عیله آنلری بزرگی جسمه حبسه
 کردروب بازاره کیدنلرین چلبه سویر و بازاره چقار سوب استدلری بی شی آلدرمیو هر شیشک
 بهالری ایکی اوج سنیدن بر و معلومز ایکن آلدق لری به اقدربرا اولقدن دخی اوزرینه قتم ایدوب
 فایده لنور لوبولیه ایکن کلان سننه هر شیشک یوسیی اولسه ینه غم دکلدراقاید و نیز اتمک
 مخلوط چیک خیمرد و آلد و غزوات صا تلیوب قصاب دکا ننده بیات قلان اندر طوار لر مژه ویرلن
 اولوق کد و آنلر نیک یا ایچی آکنده قائمش بیات اولقدن بیلور زک بونکر دخی تعجب استمکر ککر دکا راقا
 محل تعجب اولد و بی بوندن معلوم اوله بیلور که جسمه ز دشمن آلدن ویرنک آلدن کلنجه عقل کل
 صاحبی اولان تعجب و غیر تعجب حاجت قالمز بولید ایکن برالای حیواناتی ده کیدر مک اذت
 ویرمد بکرون اقتضا حسبیله بیلری کسدن رفاهیه تمزک بری دخی بود بو کای شکر ایدله
 شکایت ایتمه لم اگر قدیمد رعایت ایله دفع ضرور تمز استمزر سکر ما بئنده بوانه دکن جاری اولان
 رسم عادی اگر کچمشه مز ایله معار روز مژه مز حالیا ویر بیلور ایسه بر آذ بر آذ رسم قدیم رعایت ایله
 دفع ضرورت اتمش اولور زوالا بوندن صکره ملبوسات و مفروشات تمز مقولر سی شویله طور سوس
 طوار لر تمزک بیلرین دفع ایتد و کزگی سائر شیمیزی دفع دفع ایدوب بولیر جسمه کمال ضرورت
 ایله کچمشک اقتضایا ادر اولر اخر چلبه نری قوملنده جسمه مزده بزه خرج ایتد و دروز سنه فرنده
 بزنی یولار لر دیو بو مقولر شی لسانه کتورمدن لکن انصاف سنر لوق حردن تجا اوز اتمکله بزنی
 ندر وجه بر کتور دیکر آندن معلوم اولاکه ضرور تمز لسانه و قله کلسدن شکایت تمز بجز کز مقتر
 ایدو کی معلومزد لکن بزم دخی بولیر جسمه بجز مز نه ایتدن آتمشدن بونده ایشمز یوت در

خرمزره حبس همزگی آسان اولمده و عینی نمایان اولمور بزی طومنا کردن یوللا بن هم شکایتی موز فعا ایدر سکر
و هم خرمزردن نور تلمش اولور سکر بوتقدیر جبر رفع غائله ایچون بر مصلحت مرادیکیمی اولور و باخود
ادای رسم جلوس هابون ایچون بر آد مکر کوندیر ملک اختیار کیمی اولور دولت علیه قیومی کشاده کا
اختیاری ایله کلوب یکدنر کلمه کتمه دیمزلر یوخسه زخمدار اولان البته شکایت ایدیجیدر
سزدن بریشیء طلب اتمرز و اما بزنی کتد و ایشدیر ایچون جنس ساید و بده رسم رعایتده بود خرمزرد
و اذیت اتمه نک بردر لولوزومی اولدوغنده شهنکرا اولانلر شوبیلد طور سون کندی دینر ایشدیر کتده
دکده معقول و مناسب کورمز یوانند کین یازمد و غیر احوال قالدی ایچنی یازلمه سی و بلدی
لازم کلور ضرور تلمری کتد ایشدیر ایچون یازمدیکر دیو سزنی بزی مسموم ایدر مسکن یوتتمدن اسناد
اولمسون دیو ایشدیر مسکن یوتتمدن اسناد
بو کیفیت احوال مری دخی عالم ایستروالطیفات جناب مرتب العالمین حضرتلر نیزه حواله ایدم و رآء برده
غیبندن ظهور ایدر ایسه امر شریفلر نیزه راضی یوز ۲۸ ص ۳۱۱ استانه یر اذن اولوب
عودت محکمه ایشدیر و قلعه سنده چاسار و یکلی تحقیقندن کلان هر زوات مکتوبنیک
صورت ترجمه سیدر ۲۹ ص ۳۱۱ غیب ذالها و مخلصانده بودر که یولمیکر سعید اولد
غیری جوا بزم ویرلمدی کچن قیش ایامنده طونه ایله یکدنر مکر اولوب قره دن ایسه برتر دن
کوندیر مکتب انسا اینتلاق اولمغله بو وقتلر کوز لیک بکلمشدر فصل خمسسته بهار اولوب
طونه صوفی آهلق ایله چاسار اشدیر قلدیر مکر کوز اولان ملا تلمری مقضنا سینه سعادت
و مهمت ایله کبر و کتمه کزه اذن یوردیلر و سزنی دخی آگاه ایملک ایچون تلبه لرا ایشدیر و یوزدن ایشدیر
کلان مکتوب کتده درت ماده ابراد ایشدیر سکر برنده انقصاد صلح اولمده و عینی سیدنی اوزر نیمزه اتمه

جهت ایلدیگر ایکنجه ده بو قدر زمان بو طرفده ایلقوند و غنکردن شکایت ایتمس سگن او چنی ده بئلو
باشلو لریک ایلد مکتوب ایتمکه قومید و غنی ذکر اتمس سگن در دنجیده و بر بلر کلان نسنده ویریلد و کین
عذایلدیگر بولره ایسه جواب و بر لشدن تکرار رد جواب حاجت فالمدی و لاجیط ایلد و کز مکالمه لری
زیاده سیلدن بات اولندیکه بزم غیردی در لو قولنا اولمش ایدی سز علی الاطلاق بر قاج ماده ایراد ایدیکر
بز ایسه جواب ایلد که اولمه مبهم سوز ایلد صلح اولمز جزو ثباته ایتموب علی الانفراد سولیشمه لودر که
ایلقونیلر چی و ضریدا اولنجه حق بر لر معلوم اولوب دکشیده چک بر لر که مباد لریسی و قیله حق
مخمل بر لر که هدیمی بللوا و لغله سینور تعیین تام ایلد کسیده جتی بو وجود اوزره طرفینک امنیتی
ورعایای عباد اللک راحتی بعد ایوم تمکین اوزره بقا بوله سز ایسه بو مقوله علی الاختصاص
مذکره بیر رضی اولدیگر و دولت علمه بیدانش کزد بوالفا اولمش اکن بزده اولان سوز عقیده
صلح کا ویدر دانشله حق بنی یندانشور زدیو جواب ویردیگر بوسوزه مضرت اولمکر ایلد چلی زمان
مرور ایلدی حقیقت آدم کوزردیکر کلد و کده سزدن سؤال ایلد که ایش تیریه کیم وصلح بولمغه لرا کز
جواب کتوردیمی اولکی سوزدن غیردی سوز کتورمدی دیوقات قات جواب ایلدیکر صکره کتمک اوزره
اولد و غنکرده محرمیت اوزره قدینال ایلد کور بئیشیلوب بعض سوز لسانه کلکشدن و اول سوز
تکرار مذکره ایلک ایچون چاسا راند بیزک محرم اسراری سینورد بوز تیریه قومران جزیره
کوزده لشدن ایدی سوز اذه قالدیکر اول لسانه کلان مواد مقبول طرفین اولور ایسه استیجاب ایچون
بریکر دولت تعلیمه بیکده در دولت رد و قبولند مخترا اولرکن اول وقتده بزم ضرورتیز اولمغله
اقتضای ایدر ایدی سز که قورد و غنکر طریقه ذاهب اولق وصلح مکالمه بی تکرار آله الکتوب سولیشتمک
ایچون کور شه که دعوت اولند و غنکرده راضی اولوب اصلابو مایه حجاب ایلد و کتزدن بزده کلبته ایلد
سگرت ایلدک زیر برخی شیخ مفصل هر ماده مقدم مکالمه لری ایلد سولیشیلوب فراد افراد اقراره

تومند بن مصلیح ایله اول وقتده غالب اولان بلجیرک تجلی بوغندی پس اول وقتده صلح اولمک
صوحی بزم اولدومیزه بقیلرک بزکرار سز کلده صلحی سولیشمه که حاضر اولمش ایدک بلیکی سزده حمل اولنور که
اولیکلان بر قاعده مصلیح سولیشمه سنه قائل اولدیگر بو ائشاده انکلیز قرالی الجیسینی دهر
عنه اینه کوندروب موچی ایله شهر ادرنه یه واروب وفات ایدن وزیر اعظم کو برلی اوغلی مصلیح
پاشا ایله کورشد که صکره سزده من بعد عقد صلحی رخصت اولدوغین اکلشزد رلکن سزک
عودتکر ایچون اقدام ایلمیلر وزیر اعظم سابق طرفدن مصلیحی اغایدیله کلان مکتوبنده کیرو
کته کر ایچون درج اولمکن جواب مصلیح کورلد و کت مشروط و مربوط اولغله تمشیت مصلیحه
برد رولویات قالدوغندن آشکاره اولمشد که سز کلده صلح مصلیحی کورمک آمو و وسیله سز
بونده ایلمو مدق آچی خلق بیننده صلح اولمکنک ذمیتی اوزریمزدن رفع ایلمک ایچون سز
بودر زمان بونده لیک قودیق زیرایتز کور کوند رلش اولدیگر صلح اولمکنک تهیتی و بشرق
دوکلد و کن و دوکوله جینک کاهینی اوزرینه ائق چاسارک کند و مرختمه لایق ایشد کلد سز
سزک بونده ایقو نمک بزدن نه طریق ایله و نه نیت ایلر و نه ملاحظه ایله اولدوغین آشکاره اولد
حقیقه مخالف ایشده اولدوغن بللو اولدی و دشمنلر مزا اولان ائدی لریکر ایله مکتوبلشتمک
و خبرلشتمک دخی مانع اولدوغنزه عاقل اولان کسنه قنج ایلمسون ما بنیزده جنک وارایکن
قیغی رسیده و قیغی قانونده وارد کر بر بر مزه قلیج چکوب و آتش حرب بو مرتبه بشعله لئش کن
دولت طرفی ایله سز استد و کز کچی مکتوبلشتمه سز و بزم آدم لریز ایله ائشای جنکده نه کونه
معامله اولدوغین معلوم عامه درو معیشتکر ایچون ویر یله کلان نسندن ویر لمد و کت متعلق
سوز مز بود که هر حال اوغلی مخصوص رخصتکر قالدوغین ملاحظه اولمکنقدن صکره یینه ده
قایلش سزک شکایت اولمندی حی حال بود راسته هر حال اعلام و بیان اولمشدر عالم ایست

والحفیات اولان رب العالمیند معلوملا کرسر صلیح فینح ایلیوب بزما و زومور یوزیدیکز و بزکنه ی

حفظت ایچون جنکه مباشرت ایلدک اراده علیسنر فالشدرکه

عنایت و رحمت ایلیوب بترقان دو کلسن

اسر کیم و مکد الحال اولان فینک

مرعایا سنر ایمانیش و ستر

احسن ایلدک کندی قادری

آنک حفظا و امانند

سنری دخی لهر کلد

قلام

